

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

≡ KADIN HUKUKÇULAR ≡
GÖZÜYLE KADINA ŞİDDET VE ÇÖZÜM YOLLARI

≡ KADIN HUKUKÇULAR ≡

GÖZÜYLE KADINA ŞİDDET VE ÇÖZÜM YOLLARI

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

Kadın Hukukçular Gözüyle Kadına Şiddet ve Çözüm Yolları Sempozyumu

Editör: Prof. Dr. Z. İpek Yücer Aktürk

Başkent Üniversitesi

Mayıs 2025

ISBN: 978-625-98251-8-2

Kapak Tasarımı: Anıl Bozkurtoğlu

Dizgi: Anıl Bozkurtoğlu

İçeriğin telif hakları ve hukuki sorumluluğu yazarlara aittir.

I. Oturum- Oturum Başkanı Prof. Dr. Ülker Gürkan

- Prof. Dr. Kudret Güven
Şiddeti Ortadan Kaldırmanın Yolları
- Prof. Dr. Emine Tuncay Kaplan
İşverenin Koruma ve Gözetme Borcu Bağlamında Çalışma Hayatında Kadına Şiddet
- Prof. Dr. Ezgi Aygün Eşitli
Çocuk Düşürtme Suçu Bağlamında Kadının Mağdur Olduğu Bir Suç Sonucu Gebe Kalması

II. Oturum- Oturum Başkanı Prof. Dr. Emine Tuncay Kaplan

- Prof. Dr. Z. İpek Yücer
Kadının Soyadı
- Dr. Öğr. Üyesi Seda Dunbay
Yükselen Küresel Otoriterleşme Karşısında Kürtaj Hakkına Anayasal Koruma Sağlanmasının Muhtemel Etkilerine İlişkin Bir Değerlendirme
- Dr. Öğr. Üyesi Aybüke Basım
Boşanma Davalarında Kadının Adalete Erişimi: Adli Yardım Kurumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme

III. Oturum- Oturum Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Dilara Ağaoğlu Canay

- Dr. Öğr. Üyesi Berna Öztürk Yılmaz
*Kadın İşçilerin Mesaj Yoluyla Taciz Edilmesinin İş Hukuku Açısından Değerlendirilmesi:
Yargıtay Kararları Işığında Bir İnceleme*
- Dr. Öğr. Üyesi Ceren Doğru
Anayasal Açıdan Ürememe Hakkı
- Dr. Öğr. Üyesi Esra Demir Belin
Kadın Yoksulluğu
- Dr. Öğr. Üyesi Bengisu Önder Süyen
*Evlilik Dışı Birlikte Yaşam İlişkisinin Sona Ermesi Durumunda Kadının Sahip Olduğu
Mali Haklar*

IV. Oturum- Oturum Başkanı Prof. Dr. Kudret Güven

- Prof. Dr. Sema Çörtoğlu Koca
Yargı Kararları Işığında Talak Yoluyla Boşanmanın Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi
- Dr. Öğr. Üyesi Duygu Merki Çoksezen
Bir Dijital Şiddet Türü Olarak Şiddet Pornosu
- Dr. Öğr. Üyesi Derya Doğru
*Türkiye’de Kadına Karşı Şiddetin ve Kadın Cinayetlerinin 6284 Sayılı Kanun Bağlamında
Değerlendirilmesi*
- Dr. Öğr. Üyesi Dilara Ağaoğlu Canay
İstanbul Sözleşmesi Nasıl Yaşatır?

BİLDİRİ ÖZETLERİ

ŞİDDETİ ORTADAN KALDIRMANIN YOLLARI

I. GENEL OLARAK

Prof. Dr. Kudret Güven

Sempozyumumuzun ana tema ve başlığı “Kadına karşı şiddet” olduğu için ben de öncelikle kadına karşı şiddeti sona erdirmeye konusunda bazı çözüm yollarına değinmek istiyorum. Ancak konuya girmeden “şiddet” kavramı, sebepleri, tarihi seyri üzerinde biraz durmak istiyorum. Her ne kadar şiddet denildiğinde ilk akla gelen kadına karşı şiddet ise de, şiddet sosyolojik açıdan bir bütündür. Toplumun her kesiminde kadın erkek, kız çocuk, erkek çocuk, genç, yaşlı her cinsiyet ve yaşta insan için şiddet, son zamanların en büyük belası olarak varlığını sürdürmektedir. Hele son zamanlarda yaşadığımız bir Narin, Şirin, Sıla bebek cinayetlerinden sonra, her gün silahlar patlayan İstanbul sokaklarını gözlemledikten sonra şiddetin sadece kadınlar için değil, çocuklar, erkekler için de büyük tehlike oluşturduğunu söylememiz gerekir. Şu halde 25 Kasım Dünya Kadınlarına Şiddetin Önlenmesi günü münasebetiyle şiddeti sadece kadınlar açısından ele alır ve öneriler getirirsek bu eksik olur. Bu bağlamda şiddetin genel olarak incelenmesi ve sonra, kadınlar özelinde üzerinde durulmasının isabetli olacağını düşünmekteyim.

Şiddet insan hayatında hep olmuştur. Tarihi sürece bakıldığında insanların hep birbirine şiddet uyguladığı, malına, canına, namusuna tecavüz ettiği bilinen bir gerçektir. Aslında dinlerin, görgü kurallarının ve hukukun ortaya çıkma sebebi de bu sosyolojik gerçeğe dayandırılabilir. İnsanları kötülüklerden alıkoymak, birbirine karşı koruma amacı taşıyan sosyal düzen kuralları ne yazık ki bu amacı gerçekleştirme konusunda başarılı olamamış ve insanlar şiddet tutkusundan tam olarak kurtulamamışlardır. Bu noktada toplumda geçerli bir kafa karışıklığına da değinmek istiyorum. Şiddet olaylarının basına tüm açıklığıyla yansımaları konusunda bazı farklı görüşler savunulmaktadır. Esasen “şiddetin eskinden de olduğu, günümüzde bir artış göstermediği, basının, özellikle görsel basının şiddete fazlaca yer vermesi nedeniyle şiddet olaylarında artış yaşandığı” sıkça duyduğumuz sözlerden. Basını bu konuda bir sebep olarak gösterme eğilimi taşıyan bu görüşe göre şiddete şahit olanlarda şiddete özenme duygusu olduğu ileri sürülmektedir. Oysa basın organları şiddet olaylarına yayınlarında yer vermekle kamu hizmeti görmektedir. Şiddet olayları, basında yer aldığından artmıyor. Basın görevini yapıyor. Çünkü basına yansıyan şiddet olaylarının örnek alınacak, kişileri suça özendircek bir tarafı yok. Demek ki toplumda giderek arttığına şahit olduğumuz şiddetin sebeplerini basında değil, başlıca toplumsal yapı ve ekonomik sebeplerde aramamız yerinde olur. Hele hele şiddeti, aileden kaynaklanan sebeplerden soyutlayarak açıklamaya çalışmak büyük bir yanlış olacaktır. Teşhis yanlış olursa, tedavide de hata yapmamak için konuyu her yönü ile ele almak gerektiğine inanıyorum.

Şu halde şiddet önce de vardı, şimdi de var. Basında yer alsada da var almasa da var. Hatta öyle ki basın sadece kolluk kuvvetlerine veya yargıya intikal etmiş olayları duyururken, basına henüz yansımamış, üstü kurnazlıkla örtülmüş, çoğu ölüm olaylarının şiddet sonucu olmamış gibi gösterildiği, sıradan bir olay gibi gösterildiği çok sayıda olayın meydana geldiğini biliyoruz. O halde

şiddeti kamuoyuna duyurana değil, şiddetin kendisi ve onun failine odaklanalım ve çözümü ilgisiz alanlarda değil gerçek sebeplerde arayalım.

II. ŞİDDET TÜRLERİ

Şiddet işleniş biçimi bakımından türlere ayrılabilir. Bu ayırım, şiddetin mağdurları üzerinde bıraktığı olumsuz etkilere dayanmaktadır. Yoksa mağdurlar açısından başkaca şiddet ayırımlarına da gitmek mümkündür. Çocuk üzerinde şiddet, kadın üzerinde şiddet, yaşlılar üzerinde şiddet, erkek üzerinde şiddet, hayvanlar üzerinde şiddet gibi şiddet türleri, şiddet objesi (mağduru) bakımından yapılan şiddet ayırımlarıdır.

Şiddetin, mağdurları üzerinde meydana getirdiği etkileri bakımından yapılan ayırımı ise aynı zamanda şiddet fiilinin işleniş biçimini ifade etmektedir. Şiddet hangi yolla, hangi vasıta ile uygulanıyorsa, mağdur üzerinde bıraktığı etki, yara, lezyon da o konuda meydana gelmektedir. Fiziksel şiddet, kişinin beden bütünlüğü ve hatta hayatı üzerinde çoğu düzeltilmesi imkansız zararlara yol açarken, psikolojik şiddet mağdurun psikolojik hayatında tarifsiz acı ve eksikliklere sebebiyet vermektedir. Bu açıklama çerçevesinde şiddetin biz en yaygın şu türlerinden bahsedebiliriz;

1. Cinsel Şiddet: Şiddetin cinsel yoldan gerçekleştirilene cinsel şiddet adı verilir. Cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel tercihler, kişinin kişilik haklarına dahil değerlerdir. Hiç kimse bir başkasını kendisi ile cinsel ilişkiye girmek için zorlayamaz. Bu yasak eşler bakımından bile ayrı hükme tabiidir. Bir kadın veya erkeğe, bir çocuğa (kız veya erkek), kendini korumaktan aciz bir sakat veya yaşlıya (kadın veya erkeğin) onun rızası olmaksızın yapılan herhangi bir cinsel içerikli eylem veya saldırı cinsel şiddettir ve suç teşkil eder.(TCK. Md. 102-105)

Ülkemizde çok sık rastlanan cinsel şiddet eylemleri konusunda ne yazık ki güvenilir resmi kaynaklara ulaşılmamakla beraber, IV Çocuk Koruma Kongresinde sunulan bir rapora göre 2023 yılında en az 29.000 çocuğun cinsel istismara uğradığı ifade edilmekle, konunun hangi boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir.¹ Bunlardan %83'ü kız çocukları olup, 14 kız çocuğu cinsel şiddete uğradıktan sonra öldürülmüştür. Cinsel istismar mağduru çocuklardan 32'sinin ise intihar ettiği anlaşılmıştır. İntiharlar kuşkusuz başına gelenleri çevresine açıklayamama, açıklasa bile anlaşılamama gibi bir çaresizlikten kaynaklanmaktadır.

Cinsel şiddetle karşılaşan kadınların bile çoğu kez bu yola başvurmadan başka çareleri kalmamaktadır. İstismara uğrayan kadınlar eşi, bekârsa ailesi tarafından suçlu bulunmakta, kusursuz olduklarına çevresini inandıramamaktadırlar. Boşanmaya zorlanmakta, çocuklarının velayetini alamamakta, işe alınmamakta veya işten atılmakta ve çoğu kez fuhuş batağında kendilerini bulmaktadır. Bir süre sonra dayanma gücünü kaybeden tecavüz mağduru kadın için çıkar yol ne yazık ki intihar olmaktadır.

Cinsel şiddet mağdurları sadece cinsel tecavüze uğramakla da kalmamaktadır. Cinsel şiddet tamamlayan ve takip eden bir başka şiddet türü ise fiziki şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Bkz. Sözcü Gazetesi 28.10.2024 sayı:s.14 haberi

2. Fiziki Şiddet: Bir kimsenin beden bütünlüğüne ve bütünlüğe dahil tüm kişilik değerlerine uygulanan şiddet, fiziki şiddettir. Darp, herhangi bir organa zarar vermek, sakat bırakmak, kişinin dış görünüşünde kalıcı hasara yol açmak (yüzüne kezzap atmak² veya kesici aletle kalıcı iz bırakmak) fiziki şiddet örnekleridir. Fiziki şiddetin en ağırı ise kuşkusuz öldürmedir.

Ülkemizde, adli makamlara intikal etmeyen olaylar hariç her yıl beşyüze yakın kadın öldürülmektedir. Öldürenler, eş, eski eş, sevgili veya kendisiyle evlenmek istenmeyen müstakbel eş olmaktadır. Kadının eşine iyi davranmaması (ters cevap vermesi, istediği yemeği yapmaması, içki içmesine karışması, ailesiyle iyi geçinmemesi gibi herhangi bir sebep) öldürölme gerekçesi olarak sunulmaktadır. Kendisine kötü davranan eşten ayrılmak istemesi, barışmaya yanaşmaması, mahkeme ayrı yaşamalarına hükmetmişken (TMK. 197) kadının maddi yardım talep etmesi, boşanması, boşandıktan sonra başka bir ilişkiye girmesi, kadının tekrar evlenmesi, kocasının yeniden evlenme teklifini kabul etmemesi, öldürmeye kadar giden fiziki şiddetin geri planında yatan sebepler olarak açığa çıkmaktadır.

Fiziki şiddete, ana babaların çocuklar üzerinde bir terbiye aracı olarak uyguladıkları eylemlerde de sıkça rastlanmaktadır. Çocuğu eğitmek, onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlamak ve korumakla yükümlü olan ana ve babalar (TMK. Md. 340) bu mükellefiyetlerini yerine getirirken özverili, anlayışlı, tahammüllü ve uzun soluklu olmak zorundadırlar. Bunun yerine şiddeti tercih edenler, çocukları üzerinde fiziki şiddete başvurmakta ve ne yazık ki çocuk kendisini korumaktan aciz olduğu için bu şiddet eylemleri kapalı kapılar arkasında, hukuki (TMK. 348 uyarınca velayetin kaldırılması) ve idari (3.6.2011 t. Ve 633 sayılı KHK'nın 35. Md. ile değışik 24.5.1983 t. ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu uyarınca) koruma tedbirleri kapsamı dışında kalmaktadır.

Çocuk üzerinde ana ve baba şiddeti sadece çok küçük yaşlarda değıl, çocuğun evlenmesi aşamasında da kendisine başvuru olan bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenme konusunda görüşü alınmayan çocuklar ya istemedikleri bir kişiyle veya istemedikleri bir zamanda (henüz öğrenim görmektedirken) evliliğe zorlanmakta, tehdit altında bırakılmakta ve evliliğe hazır olmamalarına rağmen evlilik sorumluluğu altına sokulmaktadırlar. Evlilik yaşının düşük olması (TMK. Md. 124-17; TMK. Md. 124/II-16) evliliğin iptali sebebi olan korkutmayı (tehdit) düzenleyen TMK. Md. 151 kapsamına üçüncü kişi olan ana ve babanın dahil edilmemesi³ sadece eş tarafından korkutularak evlenmeye razı edilen tarafa evliliğin iptalini talep etme hakkı verilmesi de bu ana baba şiddeti olgusunu ne yazık ki güçlendirmekte ve yaygın biçimde uygulanmasına yol açmaktadır. Çocuklar 21.yy. ikinci çeyreğine geldiğimiz bugünlerde bile istemedikleri evliliklerle karşı karşıya kalma riski altındaki acınacak konumlarını ne yazık ki muhafaza etmektedirler.

² Şarkıcı Bergen olayı bu konuda hatırlatmaya değıer.

³ 4721 sayılı TMK. 15. Md.de iptal sebebi olarak düzenlenen aldatmanın, üçüncü bir kişi (bir başkası) tarafından yapılması halinde onun eşin bilgisi altında yapılmış olması halinde iptale yol açacağı kabul edilmiştir. Başka bir anlatımla eşin bir başkası tarafından aldatılması suretiyle evlenmeye razı olması, bu aldatmadan değıer eşin haberi olması şartıyla evliliğin iptali sebebi sayılmaktadır. Korkutma da ise TMK. Md. 151 de bir başkasından, üçüncü bir kişinin (örneğin ana babanın) korkutmasından bahsedilmemektedir. Burada kanun koyucunun meydana getirdiğı bilinçli bir boşluk vardır ve bu boşluk TMK. Md. 150 ile doldurulamaz. Yargıtayın eski tarihli kararlarında olduğu gibi (Y. HGK. 3.3.1948, E. 2/31; K. 30 s. Kararı) bir an için buna imkan verildiğinde ise başka bir sakınca ortaya çıkacaktır. Eşinin ana babasının zorlamasından haberi olmayan değıer eşin aleyhinde açılan iptal davası sonucunda uğrayacağı maddi manevi zararın ülkede geçerli adalet duygusu ile bağdaşmayacağı açıktır. Kanun koyucu ana babanın zorlamasına iptal kapsamına alacak olsa idi TMK. Md. 150 paralelinde bir hüküm koymazdıydı. Aksine düşününce kanun koyucunun ifade yeteneğini sorgulama ve ondan şüphe etmek anlamına gelmez mi?

3. Psikolojik Şiddet: Kişinin psikolojik hayatını, ruh yapısını, duygularını hedef alan şiddet psikolojik şiddettir. Söylenen söz ve takınılan tavırlarla bir kimsenin psikolojisini, kendine olan güvenini, onur ve saygınlığını bozan, yıpratıcı, kısmen ve tamamen ortadan kaldırma psikolojik şiddet oluşturur. Bu tür eylemler kötü ve onur kırıcı davranışlar olarak boşanma sebebi sayılmış ise de (MK. Md. 162) mağdurda bıraktığı izler bundan ibaret değildir. Meşhur parodi “itilmiş- kakılmış” da olduğu gibi sürekli horlanan, küçük görülen ve düşürülen, dışlanan, aklı ermez hale getirilen, depresif, karamsar, öz güvenden yoksun bir kadın tiplemesine sokulan mağdur, bu psikolojik şiddetle baş edemez halde “sirke de kurt yaşar” gibi yaşayıp gitmektedir. Çoğu zaman fiziki şiddetle de beraber yürüyen bu haller, fiziki şiddetten bile ağır etkiler bırakabilmektedir. Atılan dayanın fiziksel sonuçları (ağrı, sızı, morluk gibi) birkaç gün sonra geçerken, dayanın mağdurun ruhunda bıraktığı çöküntü, üzüntü, sebebiyet verdiği erozyon, ölene kadar devam etmektedir.

4. Ekonomik Şiddet: Bir kimsenin para veya başka bir ekonomik değer ile tehdit altında tutulması yoluyla uygulanan şiddettir. Çalışan veya çalışmayan bir kadın, ekonomik özgürlükten yoksun yaşamaya zorlanıyorsa şiddet altında sayılır. Kadının zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılayamaz durumda yaşamaya zorlanması⁴ ekonomik şiddettir. Bugün maaşı hocası tarafından çekilen, kendi geliri üzerinde söz sahibi olmayan kadınların sayısı az değildir. Pek çok kadın bu baskı altında boşanmayı göze alamamakta, çekilmez de olsa bu şiddete katlanarak hayatını devam ettirmektedir. Karısı üzerinde “her şeyin sahibi büyük patron” imajı yaratan koca ise sarsılmaz üstünlüğünü para ile sağlayarak vazgeçilmezliğini kuvvetlendirmektedir. Böylece ekonomik şiddet günümüzde pek çok şiddetin alt yapısını oluşturan bir hal olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. “Para” ile “yoksulluk” arasında tercih durumunda bırakılan pek çok kadının, kocası ona ne yaparsa yapsın geçiminin peşinde olmasına, açık yerine parayı tercih etmesine onun için şahit olmaktayız. Ne yazık ki akşam yediği dayığı, koluna taktığı bileziklerle sarıp sarmalayan çok kadının bulunduğunu unutmamalıyız.

5. Toplumsal Şiddet: Toplum hayatının kişiler üzerinde uyguladığı baskının, insanın bireysel duygu ve düşüncelerinin önüne geçtiği hallerde toplumsal şiddetten bahsedebiliriz. Toplumsal baskı esasen kişileri kötülüklerden uzaklaştırmayı amaçlayan ve ahlak kurallarının yaptırımını oluşturan bir sosyal olgudur. Bu özelliği ile desteklenir ve toplumsal düzeni sağlama konusunda kendisine önemli bir misyon yüklenir. Ancak bu misyonun faydası, sosyal baskıya yön veren değerlerin doğru, isabetli, ideal olması halinde söz konusu olur. Bunun tersine her nasılsa toplumda geçerli hale gelmiş çarpık düşünceler, hatalı yönlendirmeler sosyal baskı konusu yapılıyorsa, bu toplumsal şiddete yol açar. Bu konuda birkaç bilinen örnek vermek gerekirse;

- Kadın erkeğin elinin kiridir, yıkar geçer.
- Başı açık kadın perdesiz eve benzer, ya satılık ya kiralıktır.
- Kocadır döver de sever de, kusuruna bakılmaz.
- Kadının başından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerekir.
- Kadın doymaz, doyurulur.

⁴ TMK. Md. 196 hükmü hakime, ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkıyı belirleme yetkisi vererek aile birliğini korumayı amaçlamaktadır. Bunun belirlenmesinde eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, diğer eşin işinde karşılıksız çalışması gibi haller dikkate alınır da burada ön planda olan aileler, eş değildir. Bu nedenle ekonomik şiddet karşısında kadının münhasıran korunmasına hizmet etmemektedir.

- Kadın kaşık düşmanıdır.
- Kadınlarınızla konuşun ama bildiğinizi yapın.
- Babaevinden gelinliğiyle çıkan kadın ancak kefeni ile döner,

gibi kadını küçümseyen, aşağılayan sözde özdeyişler, bir toplumsal baskı olarak kadının beynine kodlandığında, kadının hareket kabiliyeti sıfırlanmış olur. Güçlü olan kavga eder, ona karşı durulmaz, ona itaat etmek asıldır. “Yuvayı dişi kuş yapar” anlayışıyla toplumda kabul görmek için kadın her koşul altında yaşamayı, bu nedenle göze alır. Bu ve benzeri düşünceler kadere teslim olur, toplum karşısında ondan daha kuvvetli olamayacağına göre başkaldırmamayı çaresiz kabul eder. Unutmayalım ki toplum her zaman bireyden büyüktür, kuvvetlidir, güçlüdür.

Şiddet türleri kuşkusuz bunlardan ibaret değildir. Son zamanlarda şiddetin niceliğinde görülen artışlara paralel olarak niteliğinde de farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle şiddet türleri çeşni kazanmıştır. Okullarda görülen “akran şiddeti” çocuğun çocuğa karşı uyguladığı bir şiddet türü olarak can yakmaktadır. Sosyal medya çılgınlığının yol açtığı “sosyal medya şiddeti” kişilik hakları üzerinde en büyük kötüyü kullanmaları vasıta olarak bir suç makinesi haline gelmiştir. Hipokrat yemini etmiş doktorların da katıldığı pek çok “tıbbi şiddet” hallerine de, ne yazık ki “yeni doğanlar çetesi” adı altında şahit olmuş bulunmaktayız. Şu halde şiddet, toplumlarda giderek artan tür ve yoğunlukta seyretmektedir. Biz sosyal bilimcilere düşen, şiddetin önce sebeplerini, sonra alınması gereken tedbirleri incelemek, ortaya koymak olmalıdır.

III. ŞİDDETİN SEBEPLERİ

Şiddet insanın fiil ve davranışlarının, normal tepki sınırlarını aşmış halidir. Bir olay, bir söz, bir eylem karşısında insanın tepki göstermesi olağan ve insani bir reaksiyondur. İnsanların gösterdiği reaksiyonun içgüdüsel bir boyutu da vardır. Bu insanın kendisini koruması içgüdüselidir. Bu içgüdü olağan sınırlar içinde tepki doğurduğu taktirde “haklı savunma” sayılır ve hukuken korunur (TBK. Md. 63; TMK. Md. 24/II, TCK. Md. 25). Ancak haklı savunma kapsamına girmeyen veya sınırını aşan her eylem şiddet unsuru taşır ve patolojik (hastalıklı) bir fiil olarak kabul görür.

1. Şiddetin Psikolojik Sebepleri

Şiddet uygulayan kişiler, fiillerini savunulur kılmak üzere bazı sebeplere sarılırlar. Mağdurun kendilerine kem söz söylediğini, kötü baktığını, omuz vurduğunu, korna çaldığını, küfür ettiğini, hakarete bulunduğunu ileri sürerek görünürdeki gerekçelere sığınmak isterler. Normal, mantıklı bir insanın bakış açısıyla hiçbir zaman şiddete başvurmaya gerektirmeyen bu hallerin hiçbirisi şiddetin haklı sebebi olamaz. Şiddetin bir tek sebebi vardır, o da şiddet uygulayanın kendisidir. Şiddet öyle bir eylemdir ki, faili ile sebebi aynı kişi de iç içe geçmiştir. Şiddet uygulayan kimse aynı zamanda şiddet sebeplerini içinde taşıyan bir varlıktır. Fail, şiddeti oluşturan sebeplerle şekillenmiş bir ruh yapısına sahiptir, bu sebeplerle yoğrulmuş ve kişilik yapısı onlarla gelişmiştir. Bu sebeplerden etkilenmeyen diğer kimselerden farklı olarak şiddete meyilli olan fail, en ufak bir tetikleme ile kendisini şiddetin ortasında bulmaktadır. Şiddet uygulayan kimse, şiddeti oluşturan sebeplere yenik düşmüş, onlarla baş edemediği için şiddet sergilemiştir. Duygu ve düşünceleriyle bir başkasını ikna etme gücünden

yoksundur. Şiddet onun için bildiği tek güç gösterme yoludur. Ona göre şiddet tek sorun çözme yoludur. Sorunlar karşısında güçsüz ve çaresiz olduğunu bilmektedir. Bunu örtmenin, başkaları tarafından görülmesini engellemenin bir yolu vardır; o da bunu yapmaktan geri kalmamaktır, kalamaz da.

Psikolojik sebeplerin önemli bir kısmı patolojik ruh hallerinden kaynaklanmaktadır. OECD ülkeleri arasında akıl sağlığı sorunları bakımından ilk sıralarda yer alan ülkemizde ne yazık ki çok sayıda akıl hastalığı ve hastası bulunmaktadır. Ayırt etme gücünden yoksun olan akıl hastası ve zayıfları iyiyi kötünden ayırt edemeyen kimselerdir. Bunlar yaptıkları hareketlerin sonuçlarını tayin ve takdir etmekten uzaktırlar. Hastalığın etkisiyle içine düştükleri şiddet patlamaları, onları esir almaktadır. İrade yoksunu olan akıl hastaları ve zayıfları bu nedenle toplumda yaygın şiddet olaylarının önemli paydaşlarından ve böyle kalmaya da devam edeceklerdir.

2. Şiddetin Ekonomik Sebepleri

Bir kimsenin içinde bulunduğu ekonomik sebepler; geçim zorlukları, aile bireylerinin ihtiyaçlarını gereği gibi karşılayamamanın verdiği stres, başkalarına özenme gibi çeşitli yansımalarla yol açmakta ve kişiyi şiddete evirmektedir.

En basit ihtiyaçlarını bile karşılayamayan bir genç, karısının ve çocuklarının isteklerini yerine getiremeyen bir erkek, eşi ve çocuklarına sevdikleri yemeği hazırlayamayan bir kadın mutsuzdur ve bunu şiddet olarak dışarıya yansıtmaktadır.

Şiddet bu nedenle ekonomik açmazların daha yaygın ve yoğun hissedildiği büyük şehirlerin sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal kesimde herkes kerpiç de olsa kendi evinde oturur. Tarlasından, evinin bahçesinden topladığı sebze meyve ile beslenir. Köyde hemen hemen aynı maddi koşullara sahiptir, çok zengin, çok fakir yoktur. Fakir bulunsa bile sosyal dayanışma hakimdir ve kimse yatağa aç girmez. Oysa son zamanlarda yaşanan köyden- kente göç olgusu bu demografik yapıyı bozmuştur. Köy kalmamış herkes şehirli olmuştur. Ancak şehirli olmanın maliyeti ağırdır. Geçim koşulları zordur. Gelir adaletsizliği, insanları birbirine özendirmekte ve kıskanma duygularını kamçılamaktadır. Bindiği toplu taşıma araçlarında sıkıştığı yerden dışarıya bakabilirse yanından geçen son model arabadaki gencin cakası onu kıskandırmaktadır. Durakta yağmurda beklerken önünden geçen arabanın sıçrattığı çamurlu su, onu adeta çıldırtmakta, öfke patlaması yaşamasına yetmektedir. Hastane aciline gittiğinde sıra beklemesi söylendiğinde, bu sözün haklılığı aklına gelmeksizin, sağlık elemanını dövmeye, yaralama hatta öldürme yoluna gitmektedir. Cebinde ekmek parası yokken önünden geçtiği lokanta da yemek yiyen mutlu kimseler onu çileden çıkarmakta, ya dükkanın camlarını indirmekte ya ilk rastladığı kimseye saldırabilmektedir. Hiçbir şey yapamasa bindiği otobüs koltuklarını elindeki anahtarla delmekte, yırtmaktadır.

3. Gelecek Kaygısı

Bir kimsenin yakınlarının veya kendisinin geleceği hakkında kaygılarının bulunması şiddete yol açan sebeplerden birisidir. İşsizliğin yoğun olduğu dönemlerde insanların büyük gelece-

kaygısına düşmesine sebep olmaktadır. Yüksek tahsil yapmış olsa bile aldığı eğitime uygun iş bulamamak, alınan ücretin yetersiz olması, çocukları varsa onlara güvenli bir gelecek bırakma olasılığının bulunmaması bir kimsenin en büyük mutsuzluk kaynağı olarak görülmektedir. Gelecek kaygısı taşıyan kimseler harcayacak parası olsa bile harcamaktan korkmakta, pintiliğe kadar giden bir tasarruflu yaşama mantığı ile para sarf etmekten korkmakta, sorumluluğunu taşıdığı eş ve çocuklarını da böyle davranmaya yönlendirmektedir. Gelecek kaygısıyla edindiği bu yaşam biçimine uymayanlara ise sadece telkinle kalmayıp şiddet uygulamaktan kaçınmamaktadır.

Gelecek kaygısına sebebiyet veren sebepler sadece bireysel değildir. Toplumsal sorunlar ve özellikle işsizlik, ekonomik sıkıntılar, geçirilen iş kazaları sonucunda meydana gelen sakatlıklar, ülkeyi saran dejeneratif yaşam biçimleri, kıtlık, savaş, iç savaş gibi beka sorunları, temel hak ve özgürlüklerde yapılan ölçsüz sınırlama ve güç kullanımları toplumun gelecekte beklenenlerini zedelemektedir. Sosyal, siyasal, ekonomik çözümsüzlükler, ilerisi için güzel günler vaatlemeyen kısır çekişmeler, seçeneksizlikler, dayatmalar, adaletle erişememe halleri kişileri bıkkın, bedbin ve çaresiz bırakmaktadır. Kaybedecek bir şeyi olmadığına, kazanacak bir şeyi de bulunmadığına inanan kişi sonunda şiddeti tek çıkar yol görmektedir.

4. Güven Eksikliği

Toplumdaki ahlaki bozukluklar bunlarla bir şekilde yolu kesişen kimselerde, başkalarına güvenmeme duygusu oluşturmaktadır. Çocukluğunda yaşadığı aile çevresinden, sonra okul ve arkadaşlarından, çalışma hayatında kırıcı ve ahlak dışı rekabet içindeki meslektaşlarından darbe almış, kötülük görmüş bir kimse şiddete yatkın hale gelmektedir. Dayak yiyen çocuk ilerde dayakçı öğretmen, tecavüze uğrayan çocuk ilerde tecavüzcü, çirkin olduğu için aile içinde horlanan kız çocuğu büyüdüğünde kızını yerlerde sürükleyen anne olmaktadır. Çünkü model kötü olunca üretim de o kadar olabilmektedir. Ona göre herkes kötüdür, zararlıdır, onlara güvenilmez, güvenen zarar görür. Onun için söylenen söze, uzatılan barış dalına güvenmez. En iyi niyetli girişimin bile arkasında kötüniyet aramak asıldır. Trafikte çalınan bir korna onun için uyarıcı, belki de can kurtarıcı olmaktan uzaktır. Onun için korna çalan sürücüyü küfretmek, aşağı indirmek, dövmek, hatta öldürmek bir savunma mekanizması olarak yapılmalıdır. Çünkü güven duygusunu kaybetmiş bir kişi için yaptıkları şiddet değil, kendinden başka kimseye güvenmediğinden yine kendi gücüyle bu güvene sarılmaktadır.

5. Yoğun Yaşam Koşulları

Büyük şehirlerde yaşamının maliyeti, insanların psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Hava kirliliği, gürültü kirliliği gibi çevre bozuklukları, yoğun trafik yükü, mesafelerin uzak olması nedeniyle günün en verimli saatlerinin trafikte geçirilmesi gibi sebepler insanların psikolojisini bozmaktadır. Büyük şehirlerde bulunmayan komşuluk ilişkileri, onları anti-sosyal kimlik kazanmaya yönlendirmektedir. Kimsenin birbirini tanımadığı apartman hayatları kişileri ölümden de düşünde de bir araya getirmemektedir. Ne sorunlar paylaşılarak azaltılmakta, ne mutluluklar çoğaltılmaktadır. Hiçbir konuda sosyal yardımlaşma sağlanamamaktadır. Bütün bunların ortaya çıkardığı sonuç, yalnızlık, çaresizlik ve öfke olarak görülmektedir. Hiç tanımadığı bir komşusunun sözü o nedenle

bir kimseyi çileden çıkarmakta, bir daha görmeyeceği bir kişiye karşı akıl almaz boyutlarda şiddete başvurabilmektedir. Komşu çocuğunun çıkardığı gürültü, yüksek sesle müzik dinlemesi, gece geç vakit aldığı duş sesi, ev basma, kapı kırma, darp gibi sınırsız öfke patlamalarına yol açmaktadır. Çünkü eve dönüş yolunda ağır trafiğe takılıp saatlerce yolda vakit kaybeden kişi evinde sıfır ses istemektedir, en ufak bir rahatsızlık şiddete zemin hazırlamaktadır. Bugün insanlar kalabalık içinde yalnızdır.

6. Uyuşturucu ve Alkol Bağımlılığındaki Artış

İnsanın beyin aktivitelerini olumsuz yönde etkileyen uyuşturucu ve alkol gibi bağımlılık yaratan dış etkenler, şiddetin temelinde yatan en önemli sebeplerdendir. İçişleri Bakanlığının başarılı operasyonlarından anlaşılacağı üzere sınırda ve içte çok sayıda uyuşturucu ticareti yapan, çoğu yabancı ülkelerle bağlantılı olan çeteler kol gezmektedir. Uyuşturucu bağımlılığının çok küçük yaşlara indiği gözlemlenmekte, bu konuda ciddi faaliyetlerde bulunan “Anatem” ne yazık ki sorunun sıfırlanmasını sağlayamamaktadır. Okul önlerini adeta parselleyen “torbacı” lakaplı satıcıların şerrinden çocuklarımızı kurtaramadığımız gibi, yaşı büyük olmasına rağmen bu bataktaki bocalayan insanlarımızı da bundan kurtaramamaktayız. Suç işleyen kişilerin çoğunun özellikle uyuşturucu bağımlısı olması herhalde tesadüf olamaz. Çünkü uyuşturucu, bağımlısı olan kimseleri adeta akıl hastası haline dönüştürmektedir. Üstelik pek çok akıl hastalığının tedavisi var iken, uyuşturucu bağımlılığının tedavisi neredeyse yok gibidir ve çok zordur.

7. İnsana Has Yapısal Nedenler

Her insan özeldir, tektir. Onu diğer canlılardan ayıran bu farklılık, onun genlerinden, cinsiyetinden, kromozomlarından ortaya çıkar. Farklı ana babanın genleriyle doğan, farklı cinsel hormonlara sahip olan, farklı kromozomlarıyla farklı yapısal özelliklere sahip olan insanlar, duygu, düşünce ve hareket biçimleri ile birbirine benzemezler. Aralarındaki yapısal farklar da bu unsurlara eklenince, olaylar karşısındaki farklı davranış biçimleri bilimsel bir gerekçeyle oturtulabilmektedir.

Erkek ve kadın anatomisinde en büyük fark onların beyinlerinde görülebilir. Erkek ve kadın beyni arasındaki en büyük fark, beyinlerinin işleyiş biçimi bakımından söz konusudur. Kabaca anlatmak gerekirse kadın beynindeki sol ve sağ loblar birbiri ile bağlantılı (yatay) frekanslara sahiptir ve bu özellik kadınların empati yeteneğini geliştirir. Erkek beynindeki loblar ise ayrı ayrı (dikey) frekanslarla çalışır. Bu durum erkeğin “emotional IQ” olarak bilinen sosyal uyum zekasının yeterince gelişmemesine yol açar. Erkeğin bir başkası ile empati kurarak hareket etmesi mümkün değildir. Empati bir kimsenin kendisini başkasının yerine koyarak, “ben bu durumda aynı şekilde hareket ederdim” gibi onu mazur görmesi, anlayış göstermesidir. Bu itibarla empati, pek çok olayda kişiyi şiddetten uzaklaştıran, konuya sulh yoluyla yaklaşmasını sağlayan bir dinginlik sebebidir. Bu bilgiler ışığında şiddetin daha çok erkek cinsiyetinden kaynaklanması daha kolay anlaşılır bir sonuç olmaktadır. Bir anlayışla şiddet erkekler için kaçınılmaz ve olağan bir olgudur denilebilir.

Cinsiyet, insan psikolojisini en fazla etkileyen yapısal özelliktir. Cinsel tecavüzü, pedofiliyi gerçekleştiren ve bunu alışkanlık haline getiren erkeklerin testosteron oranı, diğerlerine göre çok

yüksek çıkmaktadır. Transseksüellerde görülen aşırı duyarlılık ve şiddet nöbetlerinin, içlerindeki testosteron ve östrojen hormonlarının çatışmasından kaynaklanan gelgitlere bağlı olduğu açıktır. Kadınların sadece belli özel günlerde daha çok duygusal oldukları ve bu dönemlerinde suça yatkın olduklarını söylemek mümkündür. Şu halde şiddeti önleme konusunda çözüm yolu ararken, insana has bu fiziki faktörleri de göz önüne almak isabetli olacaktır.

8. Sivil Silahlanma

Şiddetin işleniş biçimi ve meydana getirdiği sonuçlar, kullanılan vasıtaya göre ağırlaşmaktadır. Şiddet kuşkusuz silah ile birleştiğinde ortaya çıkan tablo korkunç bir hal almaktadır. Şiddeti silah beslemektedir. Kesici, delici, ateşli, nasıl olursa olsun, şiddet mağdurunun ölümüne, en hafifi ile sakat kalmasına yol açmaktadır. Ülkede görülen fiziki şiddet olaylarının çoğunda silah kullanıldığına şahit olduğuna göre, sivil silahlanmanın ne düzeye ulaştığını da tespit etmek gerekir.

Sivil silahlanma daha çok can yakmaktadır. Bu konuda kurulan bazı STK'lar, sivil silahlanmanın sakıncaları konusunda değerli işlevler yürütmektedir. Ancak uyuşturucu ticareti ile paralellik gösteren silah ticareti ve kaçakçılığının neredeyse bir beka sorunu haline geldiği günümüzde, sokaklarımızı bu belalardan temizlemek zorundayız.

9. Aile Kavram ve Yapılarındaki Bozulmalar

Aile toplumun en küçük sosyal birimidir. Kişi ailede şekillenir, kimlik kazanır. Çocuk ana babasının yansımasıdır, göstergesidir. Aile çocuğa bakmakla yükümlüdür. Çocuğun ihtiyaçlarını ana babası karşılar (TMK. Md. 327). Onun bakımı, eğitimi ve korunması yükümü ana babaya aittir. Daha anne karnında iken psikolojik yapısı oluşan çocuk, doğduktan sonra da ana babasını örnek olarak alır. Sevgiyi, saygıyı, sövmeyi, kötü muamele ve şiddeti de onlardan öğrenir. Bu nedenle şiddeti önlemenin yolu aileden geçer. Ailenin öncelikle ele alınması gerekir diye düşünüyorum.

IV. ŞİDDETİ ÖNLEME VEYA AZALTMA AMAÇLI SOMUT ÇÖZÜM YOLLARI

Şiddeti önleme veya azaltma için alınacak tedbir ve çözüm yollarını tek bir başlık altında ifade etmek mümkündür. Bu başlık “şiddetle mücadele seferberliği” olmalıdır. Bu seferberliğin paydaşlara göre yapılacak bir ayırımla bu konudaki çözüm yollarını; Yasama organının alacağı tedbirler, yürütme organının alacağı tedbirler, yargı organı tarafından alınacak tedbirler ve diğer sivil toplumlarının alması gereken tedbirler olarak dört dalda incelemek mümkündür.

1. Yasama Organı Tarafından Alınacak Tedbirler

A. Hakkında Düzenleme Olmayan veya Hukuka Aykırı Düzenleme Bulunan Hallerde Yeni Düzenleme Yapılması Zorunluluğu:

Fazla vaktinizi almak istememekle beraber çarpıcı birkaç örnekle yasama organının bu konuda önemli işleve sahip önlemler yerine getirebileceğini düşünmekteyim.

a. Cinsel taciz ve tecavüz suçlarını işlemeyi alışkanlık haline getiren, çoğu pedofili ve parafili⁵ kapsamında cinsel sapkınlık içinde olan ve testosteronu yüksek failler için caydırıcı etkiye sahip bir kastrasyon yasasının en kısa zamanda çıkarılması gerekmektedir. Bu konuda bir adım 2016 tarihinde atılmış⁶ ve Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır. Kastrasyonu düzenleyen Yönetmeliğin 7/1. Fıkrasının yürütülmesi Danıştay 10. Dairesinin 7.6.2017 t. ve 2016/1676 s. Kararı durdurulmuş olduğundan⁷ bu tedbir kadüke kalmıştır. Danıştay kararı şekle aykırılık sebebine dayandırılmış ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir konunun ancak kanunla düzenlenebileceği gerekçesi benimsemiş ise de aradan geçen sekiz sene içinde karar doğrultusunda bir kanun ne yazık ki çıkarılmamıştır. Bu eksikliğin acilen giderilmesi zor.

b. TMK Md. 151 ile düzenlenen evliliğe zorlama hükmünün yeniden düzenlenmesinin yerinde olacağını düşünmekteyim. TMK. Md. 151, iptal yaptırımının uygulanabilmesi için sadece “eşin diğer eş tarafından yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmesi” halini içermektedir⁸. Oysa evliliğe zorlama (korkutma) özellikle kırsal bölgelerde ailelerden gelmektedir. Bu nedenle TMK. Md. 151’in, üçüncü kişinin korkutmasını(zorlamasını) da kapsayacak şekilde bir değişikliğe tabi tutulması ve ana baba veya kardeş gibi tüm aile bireylerini kapsayacak şekilde “eşi veya bir başkası tarafından razı edilmiş eşi evlenmenin iptalini dava etme hakkı vermek” üzere düzenlenmesinin isabetli olacağını düşünmekteyim.

c. Anayasanın 10. Md. ile öngörülen çocuk kadın ve yaşlılar bakımından lehde ayrımcılık ilkesini, tüm kanunlar bakımından gözden geçirip gerekli değişikliklerin yapılması, yeni hükümler koyulması, zayıfların korunması bakımından çok önemlidir. Bu surette bu kişilerin şiddet mağduru olması halinde Ceza Hukuku, Medeni Hukuk, İş Hukuku gibi dallardan lehde ayrımcılık örneği hükümlerle donatılması mümkün olabilecektir.

d. Eşlerin meslek ve iş seçimine ilişkin TMK. Md.192Md.sj, özellikle kadınlar yönünden işletilebilecek bir düzenleme özelliği taşıdığından kanun metninden çıkarılmalıdır. 743 s. eMK.nun 159. Md.de yer

⁵ Pedofili, çocuklara karşı cinsel yönelme, taciz ve tecavüzde bulunma şeklindeki cinsel sapkınlıktır. Parafili ise nesnelerin, kendisinin, partnerlerinin, çocukların veya başkalarının acı çekmesi ve aşağılanması anlamında cinsel dürtü, uyarıcı, fantezi ve davranışlar içinde bulunan kimselerdir. Geniş bilgi için bkz. İncesu, C. Cinsel İşlevler ve Cinsel İşlev Bozuklukları. Klinik Psikoloji Dergisi. 2004, s.6; Yasan. A. Parafili ve Parafili ile İlişkili Bozukluklarda Değerlendirme ve Tedavi. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2009, s.35

⁶ Yönetmelik 5275 s. İnfaz Kanununun 108. Md.ne dayalı olarak çıkarılmıştır. Madde infaz hakimine bazı tedavi “(kastrasyon dahil) veya yükümlülüklerden bir veya birkaçına karar verme yetkisi tanımıştır.

⁷ Kastrasyon hakkında geniş bilgi için bkz. Güven. K. BÜHFD sayı 1. Ocak 2019. S. 11-56

⁸ Bu konudaki görüş ve önerimiz gerekçesi için bkz. s. 4, dn. 3

alan ve evli kadının kocasının rızası ile çalışabileceğine ilişkin hüküm Anayasa Mahkemesince iptal edilmişken⁹, 4721 sayılı yürürlükte ki TMK. 192 Md.ne yazık ki koyduğu kötüye kullanmaya elverişli bir hüküm koyularak “evlilik birliğinin huzur ve yararının göz önünde bulundurulması” yükümü getirilmiş ve kadınların çalışmasının engellenebilmesine yol açacak bir açık kapı bırakılmıştır. Bu hükmünde Anayasa Mahkemesinin iptal hükmü uyarınca kanun metninden çıkarılması veya sadece ilk cümlesinin muhafaza edilmesi yerinde olacaktır.

B. Yürürlükten Kaldırılan Düzenlemelerin Yeniden Getirilmesi

Bu konuyu daha sonra Dr. Öğretim Üyesi Dilara Ağaoğlu Canay anlatacağı için detayına girmeyeceğim. Ancak kadın hakları bakımından önemli bir eşik oluşturan İstanbul Sözleşmesinin tekrar imzalanmasının yerinde olacağını düşünmekteyim. İnsan haklarını ve özellikle şiddeti önlemeyi ve toplumsal barışı amaçlayan bir uluslararası sözleşme olan İstanbul Sözleşmesinden çıkmanın ülkemizin çağdaş, Dünya ülkeleri arasındaki yerini sarsacağı da gözden uzak tutulmalıdır.

2. Yargı Organlarının Alacağı Tedbirler

Toplumda adalet sağlamakla görevli olan mahkemelerimizden şiddeti önleme bakımından beklentim genel olarak iki konuda özetlenebilir.

a. Temel hak ve özgürlükler bakımından uluslararası düzeyde bir standart oluşturma yolu Ana. Md. 9/IV fıkrasından geçmektedir. Bu nedenle bir karar oluştururken, sadece iç hukuk kuralları çerçevesinde karar vermek değil, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşme (AİHS ve bağlı sözleşme – protokoller) hükümlerine de bakmak icap etmektedir. İkisi arasında uyumsuzluk bulunduğu takdirde uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınması öngören Anayasa Md. 90/V fıkrası, bu yolla pek çok sorunu çözme yolunu sağlamaktadır. Nitekim “ortak velayet” konusunda 7 No’lu Protokol hükmünü dikkate alan Türk hakimî iç hukukumuzda yer almayan bir konuda önemli bir adım atılmış ve “Türkiye’de hakimler var” dedirtmiştir¹⁰. Bu tür kararların yaygınlaştırılmasını dilemekteyiz.

b. Ceza yargılamasında toplumsal tepkiye yol açan ve kamu vicdanını rahatsız eden bir konu, “iyi hal indirimi” yoluyla pek çok çocuk ve kadına karşı işlenen öldürme veya cinsel tecavüz suçlarında ceza indirimine gidilmesidir. Eşini öldürüp polisi arayan veya kendi teslim alan veya cankurtaran çağıran, ölene kadar başında bekleyen kocanın, “kravat taktı, duruşmada ağladı” gibi gerekçelerle hak ettiği cezanın hafifletici sebep sayılmasından vazgeçilmelidir.

Kanımcı bu uygulama, özendirici etkisi bulunuyor demesek de cezanın caydırıcı etkisini ortadan kaldırmaktadır.

⁹ Ana Mahkemesinin 29.11.1990 tarih ve 30/31 s. Kararı için bkz. R6. 2.7.1992 t. ve 21272 s.

¹⁰ Müsterek Velayet (Çifte Velayet) konusunda bkz. Güven K. BÜHFD C. 4, S. 1 Ocak 2018, s. 11-64

3. Yürütme Organının Alacağı Tedbirler

Yürütme organı, şiddetin önlenmesinde en etkin görev ve yetkiye sahip organdır. Merkezi ve yerel teşkilatı, yerel yönetimleri ile toplumun içinde birebir hizmet veren idare, şiddet failleri karşısında devletin siyasi iradesini temsil etmektedir. Bu konuda alınan pek çok tedbir bulunmakta ve önemli başarılar da sağlanmaktadır. Ancak şiddeti hala konuşuyorsak bunların yeterli olmadığı da aşîkar. Aklımıza gelen ve ciddiyetine inandığımız şu tedbirleri bir kez daha hatırlatmak gerekir.

- Sivil silahlanmanın önüne geçilmelidir. Silah satışının önlenmesi, zor şartlara bağlanması, ruhsat alma koşullarının ağırlaştırılması şarttır.
- Uyuşturucu ile mücadelenin artırılması, her okulda güvenlik gücü bulundurulması, ülkeye uyuşturucu giriş ve çıkışının sıkı takip edilmesi zorunludur.
- Zaman zaman düzenlenen “şiddetle mücadele eylem planlarının” ciddiye alınması ve tavizsiz uygulanması gerekir.
- Kadın ve çocuklar başta olmak üzere şiddet mağdurlarının korunması ile ilgili takiple görevli özel bir kolluk teşkilatının kurulması yoluna gidilmelidir.

4. Diğer Sosyal Tedbirler

Aileyi güçlendirmeliyiz. Aile, onu oluşturan bireylerin kendilerini geliştirme, özgüven edinme, ahlaki değerleri kazanma konusunda sorumluluk taşıyan bir birim olarak, bu konuda özel bir misyona sahiptir. Ailede bu göreve sahip olan ana ve babadır. Ana babanın hatalı duygu ve düşünceleri, yanlış davranış biçimleri çocuklara yansımakta ve çocuk potansiyel bir şiddet süjesi haline gelmektedir. Bu nedenle aileden başlayarak sosyal yapıda gözlemlenen dejenerasyonun önüne geçmek önceliğimiz olmalıdır. Bu konuda alınacak önlemleri şöyle sıralayabiliriz:

- Ana ve baba bu sîfata uygun bireyler olarak kabul edilmelidir. “Ana ve baba ile çocuk arkadaşır.” yolundaki yanlış algıdan vazgeçilmelidir.
- “Matik ana baba” anlayışından uzaklaşılmalıdır. Ana babanın çocuğa karşı sorumluluğu sadece maddi ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret değildir.
- “Helikopter aile” olmaktan vazgeçilmelidir. Çocuk kendi sorunlarını kendisi çözmek üzere yetiştirilmelidir. İyiyi kötüyü bilen, sorunlarla baş edebilen, özgüvenli çocuklar yetiştirmeliyiz. Anne baba her zaman helikopter olma rolüne soyunmamalı, gerektiğinde kendisine sığınabilecek liman olmalıdır.
- “En iyi narkotik görevlisi annedir.” sözünü haklı çıkaracak şekilde ana baba çocuğunu gözden uzak tutmamalı, onu rencide etmeksizin takip etmelidir. Uzaktan takip, en yakın takiptir.

- Aile ortamı kavgayı değil, uzlaşmayı tercih etmelidir. Her zaman “haklı olmak” değil, “mutlu olmak” esastır. Böylece çocuklarımız ilk tartışmada şiddete başvurmayı değil tartışma, uzlaşma ve çözüm odaklı yetiştirilebilir.
- Ana baba, cinsiyete bağlı olan klasik rol bölüşümünden sapmamalıdır. Bu yolla çocuklara iyi örnek olmak mümkündür.
- Çocuklarımızı geniş aile içinde, büyük ana ve babalar ve onların hikayeleri ile büyütelim. Unutmayalım hikayesi olan devletler gibi, hikayesi olan aileler daha sağlıklı olur. Unutmayalım ki iyi topraktan iyi ürün yetiştiği gibi, köklü aileden de iyi çocuk doğar.
- Ülkemiz “hayattan zevk almayan-mutsuz” ülkeler arasında 1. sırada yer almaktadır. Bazı körfez ülkelerinde bile kurulmuş olan “Mutluluk Bakanlığı” adı altında bir bakanlığın oluşturulmasının doğru olacağını düşünmekteyim. Türkiye şiddet konusunda da dünya çapında ön sıralarda yer aldığına göre bunun tesadüfi olmadığı açıkça görülmektedir. Şiddet en büyük mutsuzluk sebebi ise toplumsal mutluluğun yükselmesi ile şiddetin önlenmesi önemli ölçüde gerçekleşebilecektir. Sizce biz mutluluğu hak etmiyor muyuz?

İŞVERENİN KORUMA VE GÖZETME BORCU BAĞLAMINDA İŞYERİNDE ŞİDDET PSİKOLOJİK TACİZ (MOBBİNG)

Prof. Dr. E. Tuncay Senyen Kaplan

İşverenin işçiyi koruma ve gözetme borcunun yasal dayanağı Türk Borçlar Kanununun 417. maddesidir. Koruma ve gözetme borcunun kapsamına işverenin işçinin iş sağlığı yanında, vücut bütünlüğü gizli ve özel hayatı ile şeref ve haysiyet, meslek gibi kişisel değerlerini korumak, cinsel ve psikolojik tacize karşı gerekli önlemleri alma yükümlülüğü girer. Konuya ilişkin diğer önemli bir kanun da 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunudur. Psikolojik taciz tekrarlanan ve uzun süre devam eden, sistematik olarak kişilik haklarına yapılan bir saldırı olup, kadın ve erkek işçilerin ruhi durumlarının sarsılmasına neden olan, işçiyi yıldırma amacıyla yapılan, alaycı ve onur kırıcı davranışlardır.

Uluslararası belgelerde de bu konu özel olarak düzenlenmiş, cinsel ve psikolojik tacize karşı çalışanların korunması için gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğu getirilmiştir.

Çalışmamızda psikolojik tacize ilişkin mevzuat hükümleri çerçevesinde işverenin işyerinde psikolojik tacize karşı önlem alma yükümlülüğü, psikolojik taciz durumunda işçinin hakları ve düzenlemelere aykırı davranışların sonuçları üzerinde durulmuştur.

KADININ SOYADI

Prof. Dr. İpek Yücer Aktürk

2525 Sayılı Soyadı Kanunu'na göre "Her Türk öz adından başka soyadını da taşımağa mecburdur". Nüfus Hizmetleri Kanunu m.22/2'ye göre: " Evlenen kadının kaydı kocasının hanesine taşınır. Kocası ölen kadın yeniden evlenmedikçe ölen kocasının aile kütüğünde kalır. Ancak dilerse babasının kütüğüne dönebilir". TMK m.187'de yer alan "Kadının Soyadı" başlıklı düzenleme (Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.") Anayasa Mahkemesi'nin 22/2/2023 Tarihli ve E.: 2022/155, K.: 2023/38 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (4721 sayılı Kanun ile eşlerin evlilik birliğindeki konumu eşitlik ilkesi göz önünde bulundurulmak suretiyle yeniden düzenlenmiştir. Anılan Kanun'un genel gerekçesinde Kanun ile evlilik hukukuna ilişkin yapılan değişikliklerin modern hukuk sistemlerinde temel ilke olarak kabul edilen kadın-erkek eşitliği ilkesinin sürdürülmesi, bu eşitliğe ters düşen hükümlerin Kanun'dan çıkarılması veya eşitliği sağlayacak şekilde düzenlenmesi düşüncesine dayandığı, ayrıca Kanun'un "EVLİLİĞİN GENEL HÜKÜMLERİ" başlıklı Üçüncü Bölümünde yapılan değişikliklerin büyük çoğunluğunun da kadın-erkek eşitliğinin sağlanması amacına yönelik olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda Kanun'un 186. maddesinde eşlerin oturacakları konutu birlikte seçecekleri, evlilik birliğini beraberce yönetecekleri, birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılacakları öngörülmüştür. Anılan maddenin gerekçesinde konutun seçimini kocaya tanıyan hükmün değiştirildiği, kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere kocanın evlilik birliğinin reisi olduğunu öngören hükmün kaldırıldığı, evlilik birliğinin yönetiminde eşlere eşit söz hakkının tanındığı, ayrıca eşlerin evlilik birliğinin giderlerine katılmasının da eşitlik ilkesi gözetilmek suretiyle düzenlendiği belirtilmiştir. Bu itibarla kişiliğin bir parçası olan soyadını taşımak yalnızca bir yükümlülük değil aynı zamanda Anayasa'nın 20. maddesi kapsamında bir hak niteliğindedir. Nitekim AİHM de anılan hakkın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 8. maddesi kapsamında yer aldığını kabul etmiştir (Ünal Tekeli/Türkiye, B. No:29865/96, 16/11/2004, § 42). Diğer yandan Anayasa'nın 10. maddesinin birinci fıkrasında herkesin cinsiyet nedeniyle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmekteyken anılan maddeye 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle eklenen ikinci fıkrada kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve devletin bu eşitliğin yaşama geçirilmesiyle yükümlü olduğu ifade edilmiştir.

Keza, TMK m.321'de düzenlenen çocuğun soyadına ilişkin hüküm de (Çocuk, ana ve baba evli ise ailenin; evli değilse ananın soyadını taşır. Ancak, ana önceki evliliğinden dolayı çifte soyadı taşıyorsa çocuk onun bekârlık soyadını taşır) ifadesi de Anayasa Mahkemesi'nin 2/7/2009 tarihli ve E.: 2005/114, K.: 2009/105 iptal edilmiştir. . "Anayasa'nın "Özel hayatın gizliliği" kenar başlıklı 20. maddesinin birinci fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

"Herkes, özel hayatına ... saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir..."

Anayasa'nın “Ailenin korunması ve çocuk hakları” kenar başlıklı 41. maddesinin ilgili kısımları şöyledir:

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Anayasa'da ayrımcılık yasağının bir tanımı yapılmamakla birlikte, Anayasa Mahkemesi içtihadında sıklıkla “Anayasa'nın 10. maddesinde yer verilen eşitlik ilkesi hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilke ile eylemli değil, hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Bu ilkeyle, aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak yasa karşısında eşitliğin ihlali yasaklanmıştır. Yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez.” şeklindeki tespitlere yer verildiği görülmektedir (AYM, E.2009/47, K.2011/51, 17/3/2011).

Anayasa Mahkemesi 8/12/2011 tarihli ve E.2010/119, K.2011/165 sayılı kararında, eşitlik ilkesinin aynı konumda bulunan kadın ve erkeğin yasalar önünde eşit haklara sahip olmasını gerektirdiğini, kişinin cinsiyeti nedeniyle karşı cinse göre ayrıcalıklı duruma getirilmesinin bu ilkeye aykırılık oluşturacağını, eşitliğin bireyler arasındaki farklılıkların gözardı edilerek herkesin her bakımdan aynı kurallara bağlı tutulması anlamında da algılanamayacağını, kimi kişilerin başka kurallara bağlı tutulmalarında haklı nedenler varsa, yasa önünde eşitlik ilkesine aykırılıktan söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Bu çerçevede yaradılış ve işlevsel özelliklerin zorunlu kıldığı bazı ayrımların haklı bir nedene dayandığı ölçüde eşitliği bozmadığı hâlde, sadece cinsiyete dayalı ayrımların eşitlik ilkesine açık bir aykırılık oluşturduğu vurgulanmıştır (AYM, E.2010/119, K.2011/165, 8/12/2011). Somut olayda başvuru, çocuğunun babasının G.K. olduğunun tespiti ile soybağının düzeltilmesi, iştirak nafakasına hükmedilmesi ve çocuğun anne soyadını kullanmasına karar verilmesi istemiyle dava açmıştır. Derece mahkemesi ATK'dan alınan bilirkişi raporu ve toplanan diğer deliller çerçevesinde çocuğun babasının G.K. olduğunu tespit etmiş, nüfusta babanın kütüğüne tesciline ve iştirak nafakası ödenmesine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca çocuğun annesi olan başvuruçunun soyadını kullanmasına hükmetmiştir. Hâkimin babalığa karar vermesi ile çocuğun babanın soyadını alacağı gerekçesiyle Yargıtay tarafından ilk derece mahkemesinin kararı bozulmuş ve bozmaya uyan derece mahkemesi aynı gerekçeyle çocuğun babanın soyadını taşımasına hükmetmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi daha önce, erkeğe velayet hakkı kapsamında tanınan çocuğun soyadını seçme hakkının kadına tanınmamasının, velayet hakkının kullanılması bakımından cinsiyete göre ayırım yapılması sonucunu doğuracağını belirtmiştir (AYM E.2010/119, K.2011/165, 8/12/2011). Somut olayda hâkim kararıyla babalığa hükmedilen her durumda çocuğa sadece babanın soyadının verileceğinin kabul edildiği, haklı nedenler bulunması durumunda dahi anneye çocuğa soyadını verme imkânı tanınmadığı görülmektedir. Bu bakımdan olayda erkeğe velayet hakkı kapsamında tanınan çocuğun soyadını belirleme hakkının kadına tanınmamasının, velayet hakkının kullanılması bakımından cinsiyete dayalı farklı bir muamele teşkil ettiği açıktır.

Bugün Türk Hukukunda kadının soyadına ilişkin büyük bir hukuk boşluğu bulunmaktadır. Hatta, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru sonucunda alınacak ihlal kararı neticesinde dava açıp kadının kızlık soyadını kullanmasına engel bir durum kalmamıştır. Ancak, bu hukuk boşluğu bir an önce uygun yasal düzenlemelerle doldurulmak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlal kararları neticesinde en uygun çözüme, *Anayasa'nın 10. Maddesindeki* eşitlik ilkesinin göz önüne alınması ve kanımca birçok evli kadın için psikolojik şiddet niteliğindeki eski yasal düzenlemelerde benimsenen görüşün değiştirilmesi suretiyle ulaşılabilir. Bu hususta diğer hukuk sitemlerindeki yasal düzenlemeler de dikkate alınarak en uygun yasal düzenlemeler hükme bağlanmalıdır.

Diğer hukuk sistemlerindeki durum göz önüne alındığında ilk olarak, İsviçre Hukukunda “Evliliğin genel hükümleri” bölümünde “Soyadı” kenar başlığı altında yer verilen ve 2013 yılında yürürlüğe giren yeni düzenlemeye (ZGB Art.160) göre; “Eşlerden her biri kendi soyadını korur. Nişanlılar, nüfus memuruna yapacakları beyan ile içlerinden birinin soyadını aile adı olarak taşıyabilirler. Nişanlılar, kendi soyadlarını korumaları durumunda çocuklarının hangi soyadını taşıyacağına karar verirler. Somut olayın koşullarının haklı göstermesi durumunda nüfus memuru nişanlıları böyle bir yükümlülükten muaf tutabilir”. Böylece, kadının evlenmekle birlikte çift soyadı kullanması mümkün değildir. Evlenmenin sona ermesi durumunda ZGB Art.160/2'ye göre kural olarak kadın aile adını kullanmaya devam eder. Ancak, bu kuralın istisnası vardır. Gerçekten, evlenmenin ölüm veya boşanma yoluyla sona ermesinde bekârlık soyadına dönmek isteyen taraf nüfus memuruna yapacağı beyan ile aile adını terk edebilir. Bu suretle, böyle bir beyanda bulunulmadığı sürece, evlenmenin sona ermesine rağmen aile adlarını kullanmaya devam ederler. Çocuk yönünden ise, ZGB Art.270/1'e göre, ana ve baba evli olup farklı soyadı taşıyamıyorsa, çocuk, ana ve babanın evlendikleri sırada kendisine verilmesini kararlaştırdıkları soyadını alır. Bununla birlikte ilk çocuğun doğumundan itibaren bir yıl içinde ana ve baba, çocuğun, diğerinin soyadını alması hususunda başvuruda bulunabilir (ZGB Art.270/2). Ana ve babanın ortak aile adına sahip olmaları durumunda ise çocuk da bu soyadını alır (ZGB Art.270/3).

Alman Hukukunda ise, BGB §1355/1'e göre, eşlerin ortak bir aile adı belirlemeleri gerekir. Aile adının nasıl belirleneceği BGB §1355/2'de düzenlenmiştir. BGB §1355/2'ye göre aile adı iki şekilde belirlenebilir. Bu suretle, eşlerden birinin doğum yoluyla elde ettiği soyadı ya da nüfus idaresine yapılacak beyan sırasında sahip olunan güncel soyadından biri seçilerek aile adı olarak belirlenebilir. Aile adının belirlenmesine ilişkin nüfus idaresine yapılacak olan beyan, evlenme esnasında, evlenmeden önce veya evlendikten sonra yapılabilir. Bununla birlikte, evlenmeden sonra aile adının belirlenmesine yönelik beyan resmi şekle tabidir. Şayet, aile adı, eşlerden birinin soyadı olarak belirlenmişse, diğer eş kendi soyadını da aile adının önüne ya da sonuna ekleyerek kullanabilir. Eşlerin, aile adı belirlememeleri durumunda ise, eşler evlilik birliği içinde kendi soyadlarını korumaya devam ederler.

Çocuğun soyadı ise, BGB §1616'da düzenlenmiştir. Buna göre, eşler bir aile adı seçip kullanıyorlarsa, ortak çocukları da bu soyadını taşır. Ancak, eşlerin bir aile adı belirlemeden, kendi soyadlarını kullanmaya devam etmeleri halinde çocuğun hangi soyadını taşıyacağı BGB §1617'de

düzenlemiştir. BGB §1617/1'e göre, hem ana hem baba velayet hakkına birlikte sahipse ve farklı soyadları kullanmaktaysa, çocuğun soyadı ana ve babanın nüfus idaresine yapacağı beyan ile belirlenir. Bu beyanda, ana ve baba içlerinden birinin soyadını belirleyerek, çocuğun bu soyadını taşımasına karar verirler. Şayet çocuk ana ve babadan birinin velayeti altındaysa, bu halde çocuk velisi olan ana veya babanın soyadını taşır.

Evlilik birliğinin ölüm veya boşanma yoluyla sona ermesi halinde, BGB §1355/5'e göre bir aile adı seçmiş olan eşler kural olarak bu aile adını taşımaya devam ederler. Ancak, evlilik birliği sona eren eşler, evlenmeden önceki soyadlarını almak isterlerse, nüfus idaresine başvurup aile adlarını terk edebilirler. Bir aile adı seçmemiş olan eşler, evlilik birliğinin sona ermesinde kendi soyadlarını kullanmaya devam ederler.

Fransız Hukukunda da, eşlerin soyadı Fransız Medeni Kanunu'nun 225-1. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre kadın kocasının soyadını kullanma hakkına sahiptir. Eşlerin bir aile adı seçme hakları vardır. Aile adı olarak eşlerden birinin soyadı seçilebileceği gibi her bir eşin soyadının birlikte kullanımı da kararlaştırılabilir. Eşler soyadlarının birlikte kullanımına karar verirlerse, soyadlarının kullanım sırası da eşler tarafından takdir edilir.

Çocuk, aile adı olarak seçilen ana veya babanın soyadını ya da soyadlarının birlikte kullanımının tercih edilmesi halinde her iki soyadını taşır. Aile adı çocuğun en geç doğumundan hemen sonra anne ve baba tarafından seçilir ve bundan sonra doğacak çocuklar da aynı aile adını taşırlar. Evlilik birliğinin boşanma veya ölüm sebebiyle sona ermesinde kadın, kullanmakta bir yararı olduğunu ispatlamak suretiyle, hâkimin izni veya boşandığı eşinin rızasıyla taşımaya devam edebilir. Bunun dışındaki hallerde, kadın evlilik birliğinin sona ermesiyle kendi soyadını taşımakla yükümlüdür.

Diğer hukuk sistemlerindeki yasal düzenlemelerde açıkça görüldüğü üzere, kadının evlendiğinde kendi soyadının taşıma hakkı, AİHM de anılan hakkın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin (Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.) gereğidir. Herkes, soyadı taşımak hak ve yükümlülüğüne sahiptir. Bir kişinin soyadı, onun kişiliğini oluşturan bir önemli bir unsurdur. Bu halde, bir kadının evlenmesi sebebiyle AİHS m.8'e aykırı olarak özel hayatına ve aile hayatına müdahale edilerek eşinin soyadını kullanmaya zorlanması, üstelik bu durumun eşitlik ilkesine aykırı olarak kadın üzerinde dayatılarak yapılması mümkün değildir.

Öte yandan, soybağı ve kütük sistemimizle bağdaşmadığı gerekçesiyle evli kadının ancak eşinin soyadını alması gerektiğine ilişkin bir düşünce tarzı da benimsenemez. Zira her şeyden önce evli kadının kendi soyadını kullanması ve hatta çocuğun da evli kadının soyadını taşıması aile kütüğüne kaydedilmek suretiyle ana-baba ve çocuk arasındaki aile ilişkisini zedelemeyiz. Kaldı ki günümüzde kayıtların elektronik ortamda tutulması ve TC kimlik numarasının soyadının işlevini fazlasıyla yerine getirmesi söz konusudur.

Bu nedenle, hangi çözüm tarzı benimsenirse benimsensin bir an önce evli kadının kendi soyadını kullanması hakkını içeren yasal düzenlemeler oluşturulmalı ve yürürlük kazanmalıdır.

YÜKSELEN KÜRESEL OTORİTERLEŞME KARŞISINDA KÜRTAJ HAKKINA ANAYASAL KORUMA SAĞLANMASININ MUHTEMEL ETKİLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Seda Dunbay

Otoriterleşme eğilimi, 2000'lerin başından beri dalgalar halinde ilerleyen bir yükseliştir. Bu eğilimin başat göstergesi illiberal yani hürriyet karşıtı uygulamalardır. Bahsi geçen uygulamaların yoğunlaşması neticesinde de otoriter yönetimler ortaya çıkmaktadır. Bu da demokratik erozyona sebebiyet vermektedir. Hürriyetçi olmayan bir anayasal düzenin demokrasinin doğasına aykırı olduğu açıktır. Böyle bir düzenin temel göstergeleri özgürlüklerde yaşanan aşınma, gücün suiistimale uğraması ve elbette anayasal ve siyasal kurumların çöküşüdür. Freedom House tarafından Dünya'daki 195 devletin güncel durumları dikkate alınarak hazırlanmış 2024 yılına ait özgürlük raporunun sınıflandırmasına göre, devletlerin yalnızca yüzde 20'si hürdür. Kalanların ise yüzde 42'si yarı-hür ve yüzde 38'i hür değildir. Özetle, dünyadaki devletlerin büyük bir kısmında hak ve hürriyetler bakımından ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Nitekim bunlardan biri de kadınların bedenlerine ilişkin karar verme hürriyeti kapsamında yer alan kürtaj hakkına ilişkindir. Bildirimizin odaklandığı husus, üreme hakları arasında yer alan bu hakka anayasal koruma getirilmesi yönünde atılacak bir adımın yükselen küresel otoriterleşme dalgası karşısında ne gibi etkiler yaratabileceğini tartışmaktır. Daha açık bir ifadeyle, kadınların bu hakkı kullanabilmelerini güvence altına almak için anayasal koruma sağlamanın yeterli olup olmadığı sorusuna yanıt aramaktır. Bu doğrultuda, üç aşamalı bir yol haritası izlenerek değerlendirmelerde bulunulacaktır. Öncelikle, illiberal uygulamalar sergileyen ve otoriterleşme emarelerinin baş gösterdiği yönetimlerde kürtaj hakkına ilişkin kısıtlama eğilimleri ele alınacaktır. Bu bağlamda karşılaştırmalı bir yöntem izlenerek bir yandan Avrupa Birliği üyelerinden Macaristan ve Polonya'daki yaklaşım, diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri özelinde yaşananlara yer verilecektir. Ardından İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin kürtaj hakkına ilişkin tutumu mercek altına yatırılacaktır. Son olarak, alarm verir nitelikte davranış kalıpları benimseyen devletlerin yanı sıra kürtaj hakkına ilişkin olumlu yönde gelişmeler gösteren devletlere de değinilecektir. Bu çerçevede, devrim niteliğinde bir adım atarak öne çıkan Fransa'da olduğu gibi kürtaj hakkına anayasal güvence sağlanmasının kısa vadede kadın hayatı, sağlığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ne gibi katkılar sunabileceği tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Otoriterleşme, Demokrasi, Üreme Hakları, Kürtaj, Anayasa.

BOŞANMA DAVALARINDA KADININ ADALETE ERİŞİMİ: ADLİ YARDIM KURUMU ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi AybÜke Basım

Adaletle erişim, bireylerin, insan hakları, temel hak ve özgürlükler ile adaletin kalitesinden vazgeçilmemesi şartıyla, en kolay, en hızlı, en etkili ve en az masrafla uygun hukuki mekanizmalardan yararlanarak, ihtiyaç duydukları hukuki çözümlere ulaşmasıdır. Adaletle erişim, adaletle erişimin süjesini ve konusunu belirlemeyi gerektirir. Zira adaletle erişimde, çok fazla süje ve konuyla karşılaşmaktadır. Bunun nedeni, adaletle erişimin bir insan hakkı olması ve istisnasız herkese sağlanması gerekliliğidir. Çalışmamızda adaletle erişimin süjesi olarak, boşanmak isteyen her kadın değil, özellikle de ekonomik bağımsızlığını kazanamamış ve/veya hukuki haklara ilişkin bilgisizliği olan ve boşanmak isteyen kadınlar seçilmiştir.

Adaletle erişimin konusu, adaletle erişimin önündeki engellerin belirlenmesi ve bu engellerin kaldırılmasına ilişkin çalışmalar ve reformlardır. Bunun için adaletle erişimi sağlayacak vasıtaların, yöntemlerin ve kurumların bulunması gerekir. Adaletle erişimin teminatları, bu gerekliliğin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, tebligat, dilekçe hakkı, anayasal şikâyet adaletle erişimin teminatlarındandır. Çalışmamızda seçilen adaletle erişimin teminatı ise, adli yardım kurumudur.

Adli yardım, sosyal hukuk devletinin, yargılama harç ve giderleri bağlamında hak aramayı kolaylaştırıcı olarak yaptığı düzenlemelerden biridir. Adli yardım, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334-340. maddelerinde düzenlenmiştir. Adli yardımın koşulları, yargılama giderlerini karşılama gücünden kısmen veya tamamen yoksun olmak ve yardım talep eden tarafın (davadaki) taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmamasıdır. Adli yardımın kapsamı, HMK m. 335'de düzenlenmiştir. Buna göre adli yardım, ilgiliye, yapılacak tüm yargılama ve takip giderlerinden geçici olarak muafiyet (HMK m. 335/1-a); yargılama ve takip giderleri için teminat göstermekten muafiyet (HMK m. 335/1-b); dava ve icra takibi sırasında yapılması gereken tüm giderlerin Devlet tarafından avans olarak ödenmesini (HMK m. 335/1- c) ve davanın avukat ile takibi gerekiyorsa, ücreti sonradan ödenmek üzere bir avukat temini (HMK m. 335/1-ç) sağlar.

Adli yardıma ilişkin bir diğer düzenleme, Avukatlık Kanunu'nun 176-181. maddelerinde yer almaktadır. Bu düzenleme, HMK'ndaki adli yardım hükümlerinin tamamlayıcısıdır. AK uyarınca adli yardımın kapsamı, avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara bu Kanunda yazılı avukatlık hizmetlerinin sağlanmasıdır. Adli yardım hizmeti, baro merkezlerinde, baro yönetim kurullarınca avukatlar arasından oluşturulan adli yardım büroları tarafından yürütülür. Adli yardım talebi, adli yardım bürosu veya temsilcilerine yapılır. İstek sahibi, isteminde haklı olduğunu gösterdiği delillerle kanıtlamak zorundadır.

Baro adli yardım bürolarının hizmetleri üç başlık altında incelenebilir. İlk olarak, HMK m. 335/1-ç hükmü uyarınca mahkemece kendisine avukat tayin edilmesine karar verilmiş olan kimseye baro adli yardım büroları tarafından avukat tayin edilebilir. İkinci olarak, adli yardım talebiyle doğrudan bu bürolara başvurulabilir. Başvuran talebinde haklı görülürse, büro, mahkemeden adli yardım

kararı alınabilmesi için gerekli işlemleri yapar. Üçüncü olarak, kendisine bir avukat tutabilecek maddi imkânı bulunmayan kimseler, doğrudan bu bürolara başvurarak avukat tayinini talep edebilirler. Bu halde, HMK m. 335/1-ç hükmü uyarınca bir karar alınmasına da ihtiyaç yoktur.

Adli yardım bürolarınca sağlanan adli yardımla ilgili usul ve esaslar, Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Bu Yönetmelikte, 15 Ekim 2024 tarihli ve 32693 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile çalışma konumuzu da ilgilendiren çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Adalet erişim ve adli yardım kavramlarının ortaya konulmasından sonra, çalışmamızın esas sorusunun sorulmasına ve bu sorunun cevaplandırılmasına geçilebilir. Bu soru, *“Boşanma davalarında kadın, adli yardım hükümleri uyarınca adalet erişimini doğrudan doğruya gerçekleştirebilir mi?”* şeklinde somutlaşmaktadır. Kanaatimizce bu soruya olumlu bir cevap verilebilmesi mümkün değildir. Bu durumun, boşanma davasında yargılama usulünün gösterdiği bazı özelliklerden ve adli yardım hükümlerinin düzenlenişindeki birtakım yetersizliklerden ve eksikliklerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Boşanma davası, nafaka ve tazminat gibi boşanmaya bağlı önemli fer'i sonuçları da içerebilir. Bu davada, davacının sadece boşanmayı talep etmesi boşanma kararının elde edilmesine yetmemektedir. Bu bağlamda, boşanma talebinin dayanağı olan boşanma sebebinin yani iddianın somutlaştırılması önem taşır. Boşanma sebeplerinin mahkemeye sunulması bakımından taraflarca getirilme ilkesi geçerli olduğundan, mahkeme, boşanma sebebi ve buna ilişkin vakıalar dilekçede gösterilmediği takdirde, boşanma kararı veremez. Her bir boşanma sebebinin kendisine özgü hukuki sonuçlarının olması, boşanma davasını normal bir alacak davasından da farklı kılmaktadır. Ayrıca boşanma davası, yargılamaya hâkim olan ilkelerle ispat ve deliller bakımından belli özellikler göstermektedir.

Adli yardıma ilişkin HMK'ndaki hükümlere bakıldığında, ilk olarak, adli yardımın koşullarının boşanma davasında kadını zorlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu bakımdan, adli yardım talebini alan mahkemenin esasa ilişkin bir inceleme yapmamasının herhangi bir önemi yoktur. Zira burada adalet erişimin süjesi olan kadın, HMK m. 334/1'de yer alan şartları dahi ispatlayamamaktadır. Örneğin, *gelir getiren bir işte çalışan ve ancak bu gelir üzerinde tasarruf etme hakkı bulunmayan bir kadın, yargılama giderlerini karşılama gücünden kısmen veya tamamen yoksun olduğunu nasıl ispat edebilir?* veya *aynı zamanda eşinden şiddet gören, evden sadece işe gidebilmek için çıkan, işyerinden izin alması mümkün olmayan ve dolayısıyla hastaneden darp raporu alamayan bu kadın, boşanma talebinin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını nasıl ortaya koyabilir?* Daha açık bir ifadeyle, örnekteki durumları yaşayan bir kadının, gerçekte adli yardımdan yararlanması gerektiği açık olmakla birlikte sırf adli yardım koşullarını ispat bakımından yaşadığı imkânsızlıklar, bu gerçeğin aksine bir duruma yol açmaktadır. Ayrıca, talebini gerekçelendiremediği için adli yardımdan yararlanamayan bu kadının, psikolojik olarak yaşadığı şiddetten daha büyük bir yıkımla karşılaşacağı açıktır.

HMK bakımından bir diğer sorun, adli yardım kararının doğrudan doğruya bir vekil tayinini kapsamamasıdır. Nitekim HMK m. 335/1-ç uyarınca adli yardım, ilgiliye bir avukat teminini ancak

davanın avukat ile takibi gerekiyorsa sağlamaktadır. Her ne kadar bu durum, baro adli yardım bürolarının varlığı karşısında bir sorun olarak görülmesi de, Türk toplumunda bireylerin hakkı ihlal edildiğinde doğrudan mahkemeye başvuracağı bilgisiyile donatıldığı da bir gerçektir. Bu bakımdan boşanma davasında kendisini vekille temsil ettirmek isteyen ancak buna ilişkin ücret ve giderleri karşılayamayan bir kadın, baro adli yardım bürolarından haberdar olsun veya olmasın, deyim yerindeyse “*önce bir mahkemeye başvurayım, sonrasında bakarız*” şeklindeki bir düşünceyle doğrudan mahkemeye başvurma eğilimi gösterebilecektir. Kaldı ki her boşanma davası için kadınların, adli yardım bürolarına nasıl ve hangi belgeleri ibraz ederek başvuracakları konusunda tam bir bilgi sahibi olduklarını söylemek pek de mümkün değildir. Ayrıca adli yardım bürolarına yapılan başvuruları değerlendirecek olan baro görevlisiyle, avukatın mı, stajyer avukatın mı veya büro personelinin mi kastedildiği konusu açık değildir. Her ne kadar, Yönetmelikte 15 Ekim 2024 tarihinde yapılan değişiklikle, adli yardım bürolarına başvurularda, *Adli Yardım Başvuru Formu*, *Taahhütname* ve *Başvuru Formuna Eklenacak Belgeler* şeklinde üç adet ek alınsa da, bu başvurulara ilişkin kararın mahkeme dışında bir kurumun öznel değerlendirmesine kalması ve bu değerlendirmeye ilişkin net bir ölçütün olmaması önemli bir sorundur.

Adli yardım bürolarına yapılan başvurularda alınacak belgelerin Yönetmeliğin yeni şeklinde açıkça sayılması, adli yardım büroları arasındaki farklı uygulamaları önlemek bakımından olumlu bir adımdır. Buna karşılık, HMK’ndaki düzenlemelerin yeterince açık olmaması nedeniyle, adli yardım bürolarının yapacağı değerlendirme ile mahkemenin, HMK m. 334/1’deki şartlar bakımından yapacağı değerlendirme arasında farklılıklarla karşılaşılması mümkündür.

Son olarak, boşanma davalarında kadının, adli yardım hükümleri uyarınca adalete erişimini doğrudan doğruya gerçekleştirebilmesi için belli önerilere yer verilerek çalışma sonuçlandırılmıştır. Buna göre, adli yardıma ilişkin hükümlerin, boşanma davalarında kadının adalete erişimine elverişli hale getirilmesi gerekir. Örneğin, AK m. 176-181’deki hükümlerin varlığına rağmen, HMK m. 335/1-ç hükmü, boşanma davalarının da yer aldığı bazı davalar bakımından doğrudan doğruya vekil tayinini de kapsayacak şekilde düzenlenebilir. Bu şekilde bir düzenleme, sırf adli yardımdan yararlanmadığı için boşanmayan kadının yaşadığı maaş, ölüm aylığı gibi belirsizliklerin önüne geçebilir ve usul ekonomisi ilkesine hizmet edebilir. HMK m. 335/1-ç’de sayılacak davalar, sınırlı sayıda (numerus clausus) olarak öngörülebilir. Bu davalar belirlenirken, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edip etmediklerinden de hareket edilebilir. Hatta boşanma davaları için kapsam, boşanma sebepleri bakımından da sınırlandırılabilir.

HMK ve AK’ndaki düzenlemeler uyarınca adli yardım talebinin şartlarının, boşanma davalarının da yer aldığı bazı davalar bakımından aranmaması veya kolaylaştırılması ya da bu şartlardan sadece birinin varlığının yeterli sayılması öngörülebilir. Bu bağlamda, Yönetmelik Ek-3’te yer alan, başvuru sahibinin mali durumunun yetersizliğini ispat edecek ve çoğu E- Devlet’ten kolaylıkla temin edilebilecek belgelerin, HMK anlamında yapılan adli yardım talepleri için yeterli olacağına ilişkin bir düzenleme yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Adalete Erişim, Boşanma Davaları, Adli Yardım, Adli Yardım Bürosu

KADIN İŞÇİLERİN MESAJ YOLUYLA TACİZ EDİLMESİNİN İŞ HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:

-Yargıtay Kararları Işığında Bir İnceleme-

Dr. Öğr. Üyesi Berna Öztürk Yılmaz

İşverenin işçiyi gözetme borcu kapsamında alması gereken önlemlerden biri de, işçiyi cinsel tacize karşı koruma yükümlülüğüdür. Cinsel taciz genel olarak, *“kişiye yönelik tehdidi içeren, onu aşağılayan ve küçük düşüren, duygusal ve psikolojik olarak çökmesine sebep olan, kişinin iradesi dışında kendisine yönelik gerçekleştirilen söz, fiziksel ve/veya başka türlerde cinsel içerikli herhangi bir davranış”* olarak tanımlanmaktadır (Y9HD, 10.02.2020, E.2017/14071 K.2020/1819). Cinsel taciz, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 24. ve 25. maddelerinde iş sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesi nedenleri arasında sayılmaktadır. Öyle ki, İş Kanun'u m.24/II-(b) bendinde, işverenin işçiye cinsel tacizde bulunması durumunda, işçinin iş sözleşmesini haklı nedenle sona erdirebileceği düzenlenmektedir. Kanun'un m.24/II-(d) bendinde, işçinin diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından işyerinde cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde iş sözleşmesini haklı nedenle derhal feshedebileceği belirtilmektedir. Öte yandan, Kanun'un m.25/II-(c) bendinde ise, işçinin işverenin başka bir işçisine cinsel tacizde bulunması durumunda, işverenin işçiyi haklı nedenle işten çıkarabileceği hüküm altına alınmıştır. O halde, işveren cinsel tacize karşı gerekli her türlü önlemi almak, işçiyi, başka işçilerin veya müşterilerin cinsel taciz niteliği taşıyan davranışlarından korumakla yükümlüdür.

Teknolojinin ve özellikle sosyal medyanın hayatın her alanına hızla etki ettiği bu dönemde, bu araçların iş ilişkileri üzerinde olumlu veya olumsuz pek çok yansıması karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuz yansımalar arasında en dikkat çekenlerden biri ise, işverenin veya işçinin, işyerinde çalışan bir başka işçiye, mesaj yoluyla (telefonan veya sosyal medyadan gönderilen mesajlar, yorumlar, beğeniler) cinsel taciz olarak değerlendirilebilecek sözler söylemesi, yorumlar yapması veya fotoğraflar/videolar göndermesi durumudur. Cinsel taciz oluşturabilecek bu tür davranışların işyeri veya çalışma saatleri dışında yapılmasıyla, işyerinde olması arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Bu tür cinsel nitelikli rahatsız edici her türlü sözlü veya sözsüz davranış, iş sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesine neden olmaktadır.

Bununla birlikte, Yargıtay önüne gelen uyuşmazlıklarda, bu tür mesaj yoluyla yapılan ve muhatabına rahatsızlık veren; ancak cinsel nitelikte olmayan (veya cinsel niteliği ispatlanamayan) ilgi gösterilerini cinsel taciz olarak değil, “sataşma” olarak sınıflandırmakta ve “sataşma”nın hukuki sonuçlarına göre bir değerlendirme yapmaktadır. Öte yandan, her ilgi gösterisinin cinsel taciz veya sataşma olarak damgalanması ise, işyerindeki gönül ilişkilerinin engellenmesi sonucunu doğurabilir.

İşte bu çalışmayla amaçlanan, gündelik iş yaşamında ciddi bir soruna dönüşen kadın işçilerin mesaj yoluyla taciz edilmesinin iş hukuku açısından gösterdiği özellikleri incelemektir. Bu yönde ise, öncelikle cinsel taciz ve sataşma kavramlarının kuramsal çerçevesi irdelenmekte ve konu, somut uyuşmazlıklar üzerinden değerlendirmeye muhtaç olduğu için güncel yargı kararları çerçevesinde bir analiz gerçekleştirilmektedir. Bu sayede, yargı kararlarıyla getirilen kriterler ortaya konulmakta ve ne tür davranışların cinsel taciz, sataşma veya salt ilgi gösterisi niteliğinde olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsel taciz, mesaj, işverenin işçiyi gözetme borcu, sataşma, haklı nedenle fesih

ANAYASAL AÇIDAN ÜREMEME HAKKI

Dr. Öğr Üyesi Ceren Doğru

Üreme hakları, bireylerin üreme ve cinsel sağlıklarına ilişkin kararları özgürce alabilme yetisini ifade eden temel insan haklarıdır. Bu haklar, bireylerin bedensel ve ruhsal bütünlüklerini koruma, aile planlaması yapma ve cinsel sağlık hizmetlerine erişim gibi unsurları içerir. Ürememe hakkı ise, bireylerin çocuk sahibi olmamayı seçme özgürlüğünü kapsar ve bu tercih, kişinin yaşam planlaması, kariyer hedefleri ve kişisel inançları doğrultusunda şekillenir. Bu hak, bireyin özel yaşamının gizliliği, bedensel bütünlük ve kişisel özerklik gibi anayasal ilkelerle doğrudan ilişkilidir. Modern toplumlarda artan üreme teknolojileri ve nüfus politikaları, ürememe hakkının önemini artırmıştır. . Toplumda geleneksel cinsiyet rollerine dayalı yanlış algılar, kadınların üzerindeki doğum kontrol yükünü artırmakta ve bu da hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi sonuçlara yol açmaktadır Ürememe hakkı, bireysel tercihler kadar toplumsal refah ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle de doğrudan ilişkilidir. Aşırı nüfus artışının çevresel, ekonomik ve sosyal sonuçları göz önüne alındığında, devletlerin bireylerin bu haklara erişimini kolaylaştırması ve desteklemesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de doğum kontrol yöntemlerine erişim hakkı, kırsal alanlarda ve düşük sosyo- ekonomik düzeydeki gruplar arasında daha sınırlıdır. Bu durum, sağlık hizmetlerinin adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadınlar ve erkekler arasında üreme haklarına erişimde eşitlik sağlanması gereklidir. Özellikle erkeklerin doğum kontrolüne katılımını teşvik edecek kampanyalar ve politikalar geliştirilmelidir Bu bildiri ürememe hakkının anayasal perspektifini ele alarak, uluslararası ve ulusal düzenlemeler ışığında değerlendirmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *üreme hakkı, ürememe hakkı, anayasal haklar*

KADIN YOKSULLUĞU

Dr. Öğr. Üyesi Esra Demir Belin

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin Türkiye Komitesinin 2022 Temmuz tarihli 8. periyodik raporunun nihai gözlemlerinde, kırsal kesimde yaşayan, okuma-yazma bilmeyen, okula gönderilmeyen kadınlar ile engelli kadınlar, ailelerindeki engelli bireylerin bakımını üstlenmiş kadınlar ve sığınmacı kadınlar bağlamında kadın yoksulluğuna değinmektedir. Özellikle de raporun hazırlandığı dönemde etkisi en üst düzeylerde hissedilen COVID-19'un tekrar dünyanın en önemli gündemlerinden biri haline getirdiği adil olmayan gelir ve servet dağılımının kritik bir yönünü de kadın yoksulluğu konusu teşkil etmektedir.

Yoksulluk; maddi mahrumiyet, fiziki zafiyet, izolasyon, güçsüzlük, katılımın yetersiz olması, zamanın yetersiz olması halidir. Toplumsal bütün hususlarda görülen cinsiyetler arası eşitsizlik, gelir ve servet dağılımında ve dolayısıyla yoksulluk oranında da kendisini göstermektedir. Ekonomik şiddetin görünümlerinden biri olan bu durum literatürde *yoksulluğun feminizasyonu* olarak da anılmaktadır. Bu terim, kadınların ailelerinden kaynaklı yoksulluk durumları dışında kalan; kadın oldukları için karşı karşıya bırakıldıkları yoksulluk için kullanılmaktadır. “Yoksulluğun kadınlaşması”, “erkeklerle kıyaslandığında, kadınların yoksullukla karşılaşma olasılıklarının daha yüksek” olduğunu, “kadınların yoksulluğunun erkeklerin yoksulluğundan daha ciddi” olduğunu ve “kadınlar arasında görülen yoksulluk durumunun erkeklerin arasında görülene göre, zaman içinde artmakta” olduğuna dikkat çekmektedir. Kadınların karşı karşıya kaldığı bu *yoksul bırakılma durumu* yalnızca kadınları etkilememekte, çocuklarına da sirayet eden bir yoksulluk hali yaratmaktadır. Zira tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunu oluşturan bekâr anne yoksulluk oranının bekâr baba yoksulluk oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu açıklamalar kapsamında yoksulluğun yalnızca kadınlara özgü nitelik gösterdiği alanlara, özellikle regl yoksulluğuna, çalışma alanında kadınların karşılaştığı eşitsizliklere değinmek ve kadın yoksulluğu ile mücadelede dikkate alınabilecek önerilere değinmek gerekmektedir.

EVLİLİK DIŞI HAYAT ORTAKLIĞININ SONA ERMESİ DURUMUNDA KADININ SAHİP OLDUĞU MALİ HAKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Bengisu Önder Süyen

Etimolojik kökeni itibariyle, “şiddet” Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Şiddetli davranış, sertlik, kötülük ve zorlamayı ifade etmektedir. Kadına karşı şiddet ise sadece cinsiyetleri nedeniyle kadınlara uygulanan her türlü fiziksel saldırı, cinsel ve duygusal istismar ile ekonomik yaptırımını kapsamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 41. maddesinde aile, Türk toplumunun temel taşı olarak kabul edilmiş ve devletin koruması altına alınmıştır. Bu maddeye göre aile, eşler arasındaki eşitliğe dayanan bir yapıya sahiptir ve devletin görevi ailenin huzur ve refahını sağlamaktır. Anayasa, devletin bu amaca ulaşmak amacıyla gerekli adımları atmasını ve kurumlar oluşturmasını emretmektedir.

Toplumun temeli olarak kabul edilen aile kurumu, geleneksel bir yaklaşımla evlilik kurumu üzerine oturtulmuştur. Ancak zamanla toplumda ortaya çıkan yeni bakış açıları, çiftler arasındaki beklentilerin değişmesi, evlilik dışında diğer bazı birlikteliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geleneksel olmayan bu birliktelikler, “*evlilik dışı birlikte yaşama modelleri*” olarak da isimlendirilmektedir. Buna karşılık her hukuk sistemi, evlilik dışındaki birlikte yaşama modellerini tanımadığı için geleneksel olmayan bu birlikteliklerin birtakım hukuki sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu sorunlardan biri ise, birlikteliklerin sona ermesi halinde tarafların, özellikle de kadının sahip olduğu mali hakların neler olduğunun belirlenmesidir.

Çiftlerin evlilik dışı birlikteliği tercih etmeleri farklı sebeplere dayanmaktadır. Sadece aynı cinsiyetten olanlar değil, farklı cinsiyetten olan çiftlerin de evlilik dışı birlikteliği tercih edebilmektedirler. Farklı cinsiyetten olan kimi çiftler, evliliğe karşı olmamakla birlikte, evlenmeden önce bir süre birlikte yaşamak istemektedirler. Bu halde evlilik dışı birlikte yaşama hali, geçici bir süre devam etmektedir. Diğer bazıları ise, evlilik kurumuna karşı oldukları için sürekli olarak birlikte yaşama modelini tercih etmektedirler. Aynı cinsiyetten kişiler ise, mensup oldukları toplumda kendilerine evlilik imkânı tanınmadığı için ilişkilerinin tanınmasını istemektedirler.

Günümüzde, evlilik dışı birlikte yaşama modellerinin tüm dünyada yayılarak arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle son yirmi yılda, evlilik dışı birlikteliklerin düzenlendiği kanunların arttığı görülmektedir. Her ne kadar bu birlikteliklerde çiftler, resmi olarak evli statüsünde bulunmamakta iseler de, hayatlarını bir arada devam ettirerek aile kurumunun çoğu özelliğini taşımaktadırlar. Bu tür birlikteliklerin artması, devletlerin buna ilişkin düzenleme yapmasını gerekli hale getirmiştir. Nitekim, toplumsal gerçeklik haline gelen bu birlikteliklerin devletler tarafından göz ardı edilmesi ne toplumun ne de bireylerin menfaatinde. Özellikle İskandinav ülkelerindeki hukuki düzenlemeler incelendiğinde, evlenmeden birlikte yaşayan çiftlere yönelik kapsamlı hükümlerin yer aldığı görülmektedir.

Karşılaştırmalı hukukta evlilik dışı birliktelikler, “kayıtlı birliktelik” ve “de facto birliktelik” olmak üzere temelde iki başlık altında toplanmaktadır. Evlenmeden birlikte yaşayan kimselerin ilişkilerinin tanınması için bu birlikteliklerini kaydettirmeleri, kayıtlı birliktelik olarak isimlendirilmektedir. Bu halde, tıpkı evlilik kurumunda olduğu gibi çiftler, ilişkilerini özel bir sicile tescil ettirerek içinde bulundukları ilişkiyi resmi şekilde açıklamış olurlar. Buna karşılık, herhangi bir kayıt yaptırması gerekmeyen devamlı bir birliktelik yaşayan kimselerin ilişkisi, de facto birliktelik olarak tanımlanmaktadır. Bu birliktelikler, evlenmek istemeyen veya benzeri bir statü altına girmek istemeyen ya da istese de giremeyen kimselerin haklarının tanınması bakımından önem taşımaktadır.

Türk hukuk sisteminde kanun koyucu, evlilik dışı birlikte yaşayan çiftlerin ilişkisini hukuken tanımamıştır. Bunun sebebinin toplumun yapı taşı olarak kabul edilen geleneksel aile yapısının korunması olduğu söylenebilir. Nişanlılık ve evlilik, Türk Medeni Kanunu tarafından tanınan iki birliktelik türüdür. Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur ve nişanlılık, çiftlerin evlenene kadar içinde bulundukları hukuki durumdur. TMK m. 185 uyarınca eşler arasındaki evlilik birliği evlenme ile kurulur. Bir evliliğin hukuk düzeni tarafından tanınabilmesi için, kanunda öngörülen maddi ve şekli şartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu şartlar yerine getirilmeden kadın ve erkeğin sürekli bir hayat ortaklığı kurmaları, hukuk düzeni tarafından tanınmamaktadır. Evlilik ve nişanlanmadan başka, dini nikah da öngörülmüştür. Ancak dini nikahın yapılabilmesinin ön şartı, geçerli şekilde yapılmış resmi bir evliliğin bulunmasıdır.

Hukuki bakımından evlilik dışı birlikte yaşama modelleri kanun koyucu tarafından Türk hukukunda yasal bir düzenlemeye kavuşturulmamış ise de, toplumda bu tür birlikteliklerin bulunduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de resmi nikah olmadan çiftlerin birlikte yaşamaları farklı gerekçelere dayanmaktadır. Sadece dini nikahın yeterli olacağı düşüncesi, evliliğin getirdiği yükümlülüklerden kaçma isteği, bir anlaşmazlık çıkması halinde boşanma prosedürüne tabi olmama hâli, çiftleri evlenmeden birlikte yaşamaya iten sebeplerin başında gelmektedir. Her ne kadar evlilik dışı hayat ortaklığı, Türk hukukunda hukuki bir zemine oturtulmuş değil ise de, bu durum sebebiyle çıkan uyuşmazlıklara yargı kararlarında sıklıkla rastlanılmaktadır. Özellikle de hukukun tanımadığı bu birlikteliklerin sona ermesi üzerine tarafların mali açıdan hak kaybına uğramaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Zira, resmi nikah olmaksızın bir arada yaşayan bu çiftler, birlikte oldukları süre boyunca malvarlığı değerleri edinmekte, ortak yaşam alanlarına eşyalar almakta ve hatta kazançlarının bir kısmını geleceğe yatırım olarak değerlendirmektedirler.

Yargı kararlarına bakıldığında, Türkiye’de evlilik dışı hayat ortaklığı sona eren kadının, çoğunlukla ileride kendisiyle evlenileme vaadiyle kandırılan, kişilik değerleri ihlal edilen taraf olduğu kabul edilmekte ve bu sebeple de manevi zarara uğradığı gerekçesiyle manevi tazminat almayı hak ettiği kabul edilmektedir. Tarafların ortak iradeleriyle kurulan bir yaşam ortaklığının bulunması, erkeğin resmi nikah yapmaya yanaşmaması ve bu durumun kadının kişilik hakkına bir saldırı oluşturması, evlilik dışı hayat ortaklığı sona eren kadının manevi tazminat talep edebilmesi için gerekli ve yeterli kabul edilmektedir. Bu kapsamda Yargıtay’ın, evlilik dışı hayat ortaklığı sona eren kadının kişilik haklarının ihlal edildiği ve manevi tazminat almaya hak kazandığı yönündeki yaklaşımı yerleşik hale gelmiştir. Ancak göz ardı edilen husus, bu birlikteliklerde kadının aynı zamanda maddi katkısının da olduğudur. Dolayısıyla da söz konusu birlikteliklerin sona ermesinden yalnızca manevi tazminat hakkının doğacağıın kabulü, yetersizdir.

Resmi nitelik taşımayan bu birlikteliklerin sona ermesi durumunda, Türk Medeni Kanunu'nun sona eren evlilik birliğinde malların tasfiyesine ilişkin hükümlerinin uygulanması mümkün görünmemektedir. Nişanlanmanın evlenme vaadiyle olacağı öngörüldüğü için, evlenme niyeti taşımayan kişilerin yaşadıkları birliktelikler, nişanlılık ilişkisinin varlığını doğurmaz. Her ne kadar nişanın bozulması halinde taraflar birbirlerinden mali birtakım taleplerde bulunabilmekte iseler de, evlenme niyeti bulunmayan çiftlerin nişanlı olduğundan bahsedilemeyeceği için, nişanlılığın sona ermesine ilişkin hükümlerinin bunlar hakkında uygulanması da mümkün görülmemektedir. Ancak toplumsal bir gerçeklik halinde gelen bu ilişkiler, göz ardı edilemez ve bu ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözümsüz bırakılması da düşünülemez. Bu kapsamda, İsviçre hukuku içtihatları, Türk hukuku açısından yol gösterici olabilir.

İsviçre hukukunda da evlilik dışı hayat ortaklığının kanuni bir tanımı yapılmamış olup bu tür ilişkilere hukuki bir statü tanınmamıştır. Yargı kararlarında bu tür hayat ortaklıkları, *“kadın ile erkeğin evlenmeden, kalıcı olarak ev ortaklığı, yatak ortaklığı ve ekonomik ortaklık kurması”* olarak tanımlanmaktadır. Ancak kanuni bir düzenlemesi bulunmayan bu tür birlikteliklerden hukuki sorunların doğmaması için çiftlerin, birlikteliklerini bir sözleşmeye bağladıkları görülmektedir. Bu sözleşmeyle çiftler, kurdukları hayat ortaklığının sona ermesi halinde edindikleri malvarlığı değerlerinin aralarında ne şekilde paylaşacaklarına dair esasları belirleyebilirler. Böyle bir sözleşme yapma yoluna gitmeyen çiftler bakımından ise, İsviçre Borçlar Kanunu 530 vd. maddelerinde yer alan adi ortaklık hükümlerinin uygulanacağı yargı kararlarında kabul edilmektedir. Buna göre, çiftlerin gerek mallarını gerekse emeklerini ortak bir hayat inşa etmek amacıyla birleştirdikleri tespit edilebiliyorsa, bu hayat ortaklığının sona ermesi ve tarafların anlaşamamaları durumunda, adi ortaklık hükümlerinin göz önünde bulundurularak uyuşmazlıkların çözümü yoluna gidilmektedir.

Türk hukukunda evlilik dışındaki birlikteliklerin tanınmaması, bilinçli bir tercihtir. Özellikle de dini nikahın hukuken geçerli bir kurum haline gelmesi endişesi ve geleneksel aile yapısının bozulması ihtimali, kanun koyucunun bu birliktelikleri tanımamasının temel sebeplerindendir. Ancak hiç değilse bu yönde çıkan uyuşmazlıklarda yargı kararlarında birlik sağlanabilirse, taraflar arasındaki menfaat dengesi korunmuş ve adalet sağlanmış olur. Bu kapsamda, İsviçre hukukunda kabul edilen ve evlilik dışı hayat ortaklığı sona eren kadının mali haklarının adi ortaklık temelinde tespitini öngören bu yaklaşım, bizim de yargı kararlarımızda benimseyebileceğimiz, uygun bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Böylelikle gerek mali gerekse manevi açıdan sömürülen kadının yaşaması muhtemel mağduriyetin ve adaletsizliğin önüne geçilebilir.

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA TALAK YOLUYLA BOŞANMANIN TÜRKİYE’DE TANINMASI VE TENFİZİ

Prof. Dr. Sema Çörtoğlu Koca

Bu tebliğin konusu, milletlerarası özel hukuk bakımından kadın haklarının korunması açısından önemli olan erkeğin tek taraflı irade beyanıyla yani talak yoluyla verilen boşanma kararlarının Türkiye’de tanınması ve tenfizine ilişkindir. Bu konu, yalnızca hukukun teknik bir konusu olmayıp, aynı zamanda toplumsal adalet ve insan hakları açısından da kritik bir öneme sahiptir. Özellikle uluslararası aile hukukunun karmaşıklığı içinde kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın önlenmesi, adil bir hukuk sistemi için oldukça önemlidir.

Bu tebliğde ilk olarak, İslam hukukunun uygulandığı İran, Suudi Arabistan, Fas, Yemen, Afganistan gibi ülkelerde kabul edilen bir boşanma usulü olan talak hakkında kısaca bilgi verilecektir. Sonrasında Türk hukukunda yabancı mahkeme kararları ışığında talak yoluyla boşanmanın Türkiye’de tanınması ve tenfizinin mümkün olabilmesi için aranan şartlardan bahsedilecektir. Özellikle, “*Hükümün kamu düzenine açıkça aykırı bulunmaması*” şartı, talak yoluyla gerçekleştirilmiş boşanmalara ilişkin verilen kararlara Türkiye’de etki tanınıp tanınmayacağına ilişkin değerlendirme bakımından oldukça öneme sahip olduğundan, uygulamada verilen yargı kararları ışığında bu konu ayrıca ele alınacaktır. Zira yabancı bir ülke mahkemesinde, kadının karşı çıkması ve boşanmak istemediğini beyan etmesine rağmen, kocanın tek taraflı talak beyanı dikkate alınarak boşanmaya karar verilmesi hâlinde, yabancı ülkeden alınan bu mahkeme ilamının Türkiye’de tanınması, kanun önünde eşitlik ilkesine ve kadın açısından savunma hakkının tek taraflı olarak kısıtlanmasından dolayı adil yargılanma hakkına aykırı olması nedeniyle Türk kamu düzenine açıkça aykırıdır. Bununla beraber, davacı kocanın talak beyanına dayanan boşanma davasında davalı olan karısı, serbest iradesiyle bu boşanmayı kabul ettiğini, kendisinin de boşanmak istediğini beyan etmesi üzerine verilmiş ve verildiği yabancı ülke hukukuna göre kesinleşmiş bir boşanma kararının Türkiye’de tanınması kamu düzenine aykırı olmayacaktır.

Bu tebliğ ile amaçlanan, kadının irade beyanının hukuki süreçlerde ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak, Türk yargısının, kamu düzenini ihlal eden durumlarda yabancı mahkeme kararlarını tanımayı reddetmesinin, kadın haklarını koruma açısından temel bir koruma mekanizması olarak değerlendirilebileceğini göstermektir.

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ NASIL YAŞATIR?

Dr. Öğr. Üyesi Dilara Ağaoğlu Canay

Tam adı “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” ve imza tarihi 11 Mayıs 2011 olan İstanbul Sözleşmesi, tartışmalı bir çekilme sürecinden sonra 1 Temmuz 2021’de yürürlükten kalkmıştır.

Kadına şiddeti ve ev içi şiddeti engellemek için önleme- koruma ve destek- politika geliştirme şeklinde bütüncül bir yaklaşımı bulunan Sözleşme, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada taraf devletlere asli sorumluluk yüklemiştir. Buna göre devletler, devletten ya da özel kişilerden kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği kabul ve pratiklerini ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Bunu çeşitli düzey ve nitelikteki eğitim programlarıyla, etkili bir idari – hukuki yapılanmayla toplumdaki yanlış kabul ve önyargıları dönüştürerek gerçekleştirecektir. Sözleşmenin bütün bu ayrıntıları kuşatan ilkesi, kadına şiddeti bir eşitsizlik biçimi olarak görmesidir. Sözleşmenin giriş bölümünden itibaren bütün metne hakim olan bu ilkenin arka planında bulunan eşitsizliğin tarihsel güç ilişkilerinden kaynaklanan yapısal duruma ve kadınlar ve erkekler arasındaki yasal ve fiil eşitliği gerçekleştirmek gerekliliğine de sıkça işaret edilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi’nin imzalanmasından önce, çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleriyle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirler, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nde düzenlenmişti. Burada da özellikle ikinci kısımda kadına yönelik şiddet konusundaki çözüm önerilerinin yaşama geçirilmesinde koordineli çalışması gereken kurumlar başlığı altında öneriler, sorumlu kurum, işbirliği yapılacak kurum kuruluş sekmeleri açılmış ve ayrıntılı bir biçimde planlanmıştır. Bu genelgenin pek çok yerinde de eşitliği gerçekleştirme amacına vurgu yapılıyordu.

2021’de İstanbul Sözleşmesi, 2023’te de (2023/16 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle) 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi yürürlükten kalktıktan sonra mevzuatımızda kadına şiddetle mücadeleyle ilgili özgü düzenleme olarak 6284 sayılı kanun kalmıştır. İstanbul Sözleşmesi’ne dayanarak hazırlanmış olan 6284 sayılı Kanun, kadına şiddet ve ev içi şiddetle mücadeleyle ilgili somut ve ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Ancak İstanbul Sözleşmesi’nde ortaya konulmuş ve “bütüncül politikalar belirleme” şeklinde de hukuki kovuşturma- yargılama düzeyiyle sınırlandırmayıp kapsamı geniş tutulmuş mücadele alanı söz konusu kanunda bulunmamaktadır. Dolayısıyla kadına şiddetle mücadele, dayanılacak ilke olarak “eşitlik” temelinden mahrum kalmış, bir anlamda köksüz, dolayısıyla gereksiz uygulamalardan ibaret hale gelmiştir.

Bu durumda İstanbul Sözleşmesi, içerdiği eşitlik ilkesinin mevzuata kararlı bir şekilde yeniden dahil edilmesiyle, bu ilkeye dayanarak yapılacak düzenleme, uygulama ve geliştirilecek politikalarla “yaşatacaktır”.

Anahtar kelimeler: İstanbul sözleşmesi, kadına şiddet, eşitlik, 6284 sayılı kanun

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ